

**DE ROL VAN DE SECURE BASE EN SAFE HAVEN  
FUNCTIES VAN HECHTING IN DE IDENTITEITS-  
ONTWIKKELING VAN JONGEREN:**

**DE MEDIËRENDE ROL VAN COPING**

**Elise Van Laere**

Studentennummer: 01413566

Promotor & begeleider: Prof. dr. Wim Beyers

Masterproef II voorgelegd voor het behalen van de graad master in de Klinische Psychologie

Academiejaar: 2019 - 2020

### **Geassocieerde Masterproef**

Voor deze masterproef werd in de opzet van het onderzoek en de dataverzameling samengewerkt met Siel De Tremerie (01407142). Hierdoor is er enige overlap mogelijk in de Methode. De tekst van deze masterproef inclusief de onderzoeksvragen, het uitgevoerde kwantitatieve onderzoek en de uitgevoerde analyses zijn echter individueel en kwamen in overleg met de promotor tot stand.

### **Corona Verklaring**

Deze masterproef heeft niet geleden onder de coronamaatregelen waardoor er geen implicaties waren voor de uitwerking ervan.

Deze preambule werd in overleg tussen de student en de promotor opgesteld en door beide goedgekeurd.

## **Dankwoord**

Graag zou ik enkele mensen willen bedanken die mij geholpen hebben bij het realiseren van deze masterproef. Ten eerste zou ik graag mijn begeleider en promotor Professor Beyers willen bedanken voor zijn tips, enthousiasme over het onderwerp en de feedback die hij telkens uitgebreid gaf.

Vervolgens wil ik graag mijn ouders en mijn stiefpapa bedanken om mij deze kans te geven, mij hierin te ondersteunen en aan te moedigen. Ook zou ik graag mijn broers en stiefbroers bedanken voor hun luisterende oor tijdens dit proces.

Daarnaast bedankt aan mijn vrienden voor de fijne afleiding en ondersteuning tijdens de moeilijkere momenten. Vervolgens een extra bedanking aan Raf, Kelly en Gwen voor het kritisch nalezen van mijn masterproef.

Verder zou ik graag alle jongeren bedanken die meededen aan dit onderzoek. Met speciale dank aan de contactpersonen van de scholen. Zonder hun medewerking had dit onderzoek niet bestaan.

Tot slot wil ik met nadruk mijn vriend bedanken voor zijn onvoorwaardelijke steun, positieve mindset en doorzettingsvermogen die ons samen dichterbij onze eigen en gezamenlijke doelen brengt. Bedankt om steeds het beste uit iedereen te halen.

## Abstract

Deze studie gaat dieper in op de functies van een veilige hechting: de *secure base* en *safe haven* bij zowel moeder als vader. We veronderstelden dat de vader een belangrijke rol speelt tijdens de adolescentie in het voorzien van een *secure base* om vanuit te exploreren. Dit gingen we na door de ervaring van de jongeren inzake een mogelijke rolverdeling tussen moeder en vader aan de hand van deze twee functies te vergelijken. Daarnaast onderzochten we verbanden tussen (on)veilige hechting en exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie in verschillende domeinen. Verdergaand op deze bevindingen gingen we na of er een *dark* of *bright pathway* te vinden was inzake verbanden tussen hechting en identiteitsontwikkeling, door coping als mediator op te nemen. Er werd een cross-sectionele studie gedaan aan de hand van betrouwbare en valide meetinstrumenten in een grote steekproef adolescenten ( $N = 522$ ). Resultaten toonden dat de moeder gezien werd als belangrijkste hechtingsfiguur. Jongeren toonden wel aan bij hun vader de *secure base* functie te verkiezen en bij hun moeder de *safe haven* functie. Verder vonden we belangrijke verbanden tussen angstige hechting aan de vader met zowel ruminatieve exploratie als exploratie in de breedte. Zoals verwacht was ook de *secure base* een belangrijke predictor. Daarnaast vonden we vooral evidentie voor het bestaan van een *dark pathway*: Jongeren die onveilige gehecht waren, gebruikten meer maladaptieve copingstrategieën, wat op zijn beurt samenhang met meer ruminatieve exploratie. Dit heeft interessante implicaties voor de klinische praktijk die in de discussie besproken worden.

## Inhoudstafel

<b>Inleiding</b>	<b>1</b>
Hechting	2
Hechtingstheorie	2
Hechting in de adolescentie	4
Individuele verschillen in hechtingsrepresentaties	6
Meerdere hechtingsfiguren	7
Identiteitsontwikkeling	8
Theorie van Erikson	8
Identiteitsstatussen van Marcia	9
Uitbereiding van het model van Marcia	10
Exploratie in verschillende domeinen	11
Individuele Verschillen	12
Hechting en Identiteitsexploratie	13
Coping	16
Coping in de adolescentie	16
Coping en identiteitsexploratie	18
Hechting en coping	19
De huidige studie	20
Onderzoeksvragen en Hypotheses: Hechting, Identiteitsexploratie en Coping	21
<b>Methode</b>	<b>24</b>
Steekproef	24
Metingen	24
Procedure	26
<b>Resultaten</b>	<b>28</b>
Preliminaire Analyses	28
Hypothesetoetsende Analyses	30
Onderzoeksvraag 1: Het ervaren van een rolverdeling in de functies van veilige hechting	30
Onderzoeksvraag 2: Verband tussen hechting en identiteitsexploratie	31

Onderzoeksvraag 3: Mediatie door coping in het verband tussen hechting en identiteitsexploratie	33
Verband tussen hechting en coping	34
Verband tussen coping en identiteitsexploratie	35
Mediatie door actieve aanpak in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling	36
Mediatie door vermijding in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling	38
Mediatie door palliatieve reactie in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling	40
Mediatie door geruststellende gedachten in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling	41
Mediatie door passieve reactie in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling	41
<b>Discussie</b>	<b>45</b>
Bespreking Onderzoekresultaten	45
Onderzoeksvraag 1: Het ervaren van een rolverdeling in de functies van veilige hechting	45
Onderzoeksvraag 2: Verband tussen hechting en identiteitsexploratie	46
Onderzoeksvraag 3: Mediatie door coping in het verband tussen hechting en identiteitsexploratie	49
Implicaties	53
Theoretische implicaties	53
Praktische en klinische implicaties	54
Sterktes en Beperkingen	56
Sterktes van het onderzoek	56
Beperkingen van het onderzoek	57
Suggesties voor Toekomstig Onderzoek	58
Conclusie	60
<b>Referenties</b>	<b>61</b>
<b>Bijlages</b>	

## **Inleiding**

‘Elke jongere moet door zijn rebelse fase!’, deze stelling fluisteren ouders zichzelf vaak in om hun geweten te sussen (Lehman, 2019). Deze gedachtegang veronderstelt een onzekerheid over het gedrag van hun zoon of dochter. Ouders vragen zich af of het normaal is dat hun kind minder tijd met hen door brengt en of andere kinderen zich ook verwijderen uit stresserende situaties? Bij ouders blijven er grote vraagtekens naar de oorsprong van deze reacties van hun kinderen. Wat soms uit het oog verloren wordt, is dat ouders een aanzienlijke invloed hebben op de manier waarop hun kind zich gedraagt in allerlei situaties. Ouders functioneren namelijk als rolmodellen (Erikson, 1963; Luyckx, Schwartz, Rassart & Klimstra, 2016). Niet alleen kijken jonge kinderen op naar de held die hun mama of papa voor hun is. Ze observeren ook het gedrag van hun ouders en leren hieruit. Enkele voorbeelden zijn: hoe ouders omgaan met vrije tijd, hoe ouders bepaalde keuzes maken en hoe ze omgaan met conflicten en de daarbij komende stress. Dit leerproces begint al vanaf de geboorte. Vanaf de eerste maanden trekken pasgeborenen de aandacht van anderen. Op basis van de respons die ze hierop krijgen, ontwikkelen ze verwachtingen over zichzelf en over anderen. Deze opbouw van een ouder-kindrelatie wordt ook benoemd als de ontwikkeling van een hechtingsrelatie (Bowlby, 1958; Ainsworth, 1989). Kinderen kunnen bijvoorbeeld geleerd hebben dat, wanneer ze voor een moeilijke of stresserende situatie komen te staan, ze kunnen terugvallen op hun ouders. Deze ervaringen nemen jongeren mee doorheen hun verdere ontwikkeling.

Aan het begin van de adolescentie staan jongeren voor een belangrijke taak, namelijk de ontwikkeling van een identiteit (Erikson, 1959). Op dat moment breekt, voor de meeste jongeren, een periode van experimenteren aan. De identiteit ontwikkelt zich door keuzes te maken met betrekking tot het pad dat de adolescent wil bewandelen in de toekomst. Zo beginnen ze onder andere met zoeken naar welke soort relaties ze willen aangaan of welk beroep ze willen uitoefenen. Deze zoektocht resulteert uiteindelijk in een consistent en coherent beeld over zichzelf. Het is echter geen evidentie om deze ontwikkeling makkelijk te doorlopen. Deze taak brengt immers heel wat stress met zich mee, zowel door grote veranderingen, zoals het veranderen van school of in studiekeuze, als de stress van de dagelijkse omgang (Leonard et al., 2015; Palmeroni et al., 2019; Samuolis & Griffin, 2014). Het doorlopen van deze ontwikkeling kan daarom samengaan met heel wat piekeren of ruminatie (Erikson, 1968; Vignoles, Schwartz, & Luyckx, 2011). Jongeren leren van hun ouders of uit eerdere ervaringen hoe ze kunnen omgaan met deze stress (Seiffge-Krenke, 2013). Deze omgangsvormen met stress worden ook gevat onder de noemer coping.

Hoewel de literatuur in het algemeen spreekt over ‘ouders’, wordt er vooral gefocust op de moeder-kind relatie. Hierdoor bleef de vader-kind relatie op de achtergrond (Bretherton, 2010).

Door economische en maatschappelijke veranderingen zijn gezinnen tegenwoordig meer divers (Vandenbroeck, De Wilde, De Bruyne, & De Meyer 2019). Er wordt stilaan afstand genomen van het model van het burgerlijk kerngezin van in de jaren '50, waar de vader zorgt dat het brood op tafel komt en de moeder thuis blijft voor de kinderen. Er wordt een evolutie vastgesteld naar een onderhandelingsgezin, waar beide ouders evenveel inspraak hebben en er plaats is voor een 'nieuwe man' die ook meer tijd doorbrengt met zijn kinderen (Vandenbroeck et al., 2019). Door onder andere de toenemende rol van de vader in de opvoeding kwam er meer interesse in de studie van de unieke invloed van beide ouders op de ontwikkeling van het kind. In hun onderzoek wijzen Kerns, Mathews, Koehn, Williams, en Siener-Ciesla (2015) op twee soorten functies van hechting namelijk, de *safe haven* enerzijds, het terug kunnen vallen op de ouder en de *secure base* anderzijds, het zich gestimuleerd voelen om te exploreren. Dit brengen zij in verband met een eventuele rolverdeling tussen de ouders. Ook eerder onderzoek van Beyers en Goossens (2008) bracht dit idee naar voor. Moeders benoemden zij als de *ministers of interior* die een zorgende rol op zich nemen. Vaders daarentegen stelden zij als de *foreign ministers* voor, die mogelijkheden voor exploratie bieden. Indien jongeren deze ondersteuning van hun *safe haven* en *secure base* ervaren bij beide ouders, is dit de perfecte basis voor een positieve ontwikkeling Deze masterproef gaat onder andere verder in op deze hypothese. Er wordt onderzocht of moeders en vaders op een unieke manier bijdragen aan de wijze waarop jongeren in verschillende domeinen op zoek gaan naar identiteitsrelevante informatie. Er wordt tevens onderzocht of het omgaan met de stress van deze zoektocht dit verband tussen ouders en hun kinderen deels kan verklaren.

In deze inleiding wordt eerst het belang van de hechtingsrelatie tijdens de adolescentie besproken. Hierbij wordt het onderscheid tussen enerzijds de invloed van de moeder en anderzijds de invloed van de vader aangehaald. Vervolgens wordt er een overzicht gegeven van de modellen die bestaan over de identiteitsontwikkeling en wordt er dieper ingegaan op de eerste stap van dit proces: exploratie van verschillende mogelijke identiteiten. Ook wordt de negatieve zijde van het exploratieproces in kaart gebracht. Daarnaast worden de verbanden tussen deze hechting en identiteitsontwikkeling beschreven. Verder wordt de manier van omgaan met stress uitgelegd en gelinkt aan zowel hechting als identiteitsexploratie. Tenslotte worden de onderzoeksvragen en hypothesen waar deze masterproef zich zal over buigen geformuleerd.

## **Hechting**

**Hechtingstheorie.** Iedereen is geboren met de capaciteit om een duurzame emotionele band aan te gaan met anderen. John Bowlby (1958) en Mary Ainsworth (1989) waren de eerste onderzoekers die deze stelling verkondigden in het uitwerken van hun hechtingstheorie. Het uitgangspunt van deze etiologische theorie is dat de relatie opgebouwd met de primaire zorgfiguur



de basis vormt voor relaties doorheen het leven (Fraley, 2002; Freud, 1940). Een baby is niet in staat zijn eigen noden in te vullen en doet daarom beroep op een ander. Baby's vertonen met andere woorden hechtingsgedragingen. Deze bestaan uit een repertoire van handelingen (bv. wenen, lachen, nakijken, geluid maken) met de evolutionaire functie om een zorgfiguur in de nabijheid te behouden. Indien het kind bijvoorbeeld stress ervaart - dit kan zowel interne stress (ziekte, vermoeidheid of honger) als externe stress (gevaarlijke omgeving) zijn - kan het kind wenen om zo fysiek en emotioneel verzorgd en gerustgesteld te worden. De reacties van de hechtingsfiguur op deze gedragingen worden geïnternaliseerd en vormen een *intern werkmodel*. Bowlby (1973) leidde de ontwikkeling van het geïnternaliseerde model af uit de alsmaar grotere ontdekkingscirkel van jonge kinderen. Preverbale kleuters representeren de relatie met de zorgfiguur op een sensomotorisch niveau. Een dergelijke representatie moet op regelmatige basis fysiek onderhouden worden. Naarmate het kind ouder wordt, worden deze ervaringen geïnternaliseerd en kan het mentaal naar deze representatie verwijzen, in de plaats van er fysiek naar terug te keren. Deze mentale representatie bevat zowel verwachtingen over de beschikbaarheid van de primaire zorgfiguur, verwachtingen over de buitenwereld als verwachtingen over zichzelf. Indien de hechtingsfiguur consistent responsief en sensitief reageert op de noden van het kind, dan wordt een veilige hechtingsrepresentatie gevormd. Veilig gehechte kinderen voelen zich waardig de liefde van hun ouders en van anderen buiten de thuisomgeving te ontvangen (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1988; Bretherton, 2010; Grossmann, Grossmann, Kindler, & Zimmermann, 2008). Er is echter ook een negatieve kant aan deze ontwikkeling mogelijk. Indien ouders niet sensitief of helemaal niet reageren op het appèl van de baby, ontwikkelt het kind een onveilige hechtingsrepresentatie. Kinderen die zich in deze situatie bevinden, ervaren een onzekerheid over de beschikbaarheid van de zorgfiguur. Daarnaast groeit bij het kind de gedachte dat het ongewild zou zijn, en dit niet alleen door de ouders maar ook door anderen (Bowlby, 1973). Dit aspect van de hechtingstheorie werd door Bowlby treffend geformuleerd in het volgende citaat: "*An unwanted child is not only likely to feel unwanted by his parents but to believe that he is essentially unwanted, namely unwanted by anyone*" (Bowlby, 1973, p. 204-205). De kwaliteit van de hechtingsrelaties is dus een belangrijke determinant voor het psychosociaal functioneren (Greenberg, 1999; Virat & Dubreil, 2020).

In de literatuur wordt hechting ook omschreven als de cirkel van veiligheid of het *secure base phenomenon* (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978). Hierin wordt een veilige hechtingsrelatie beschreven als de gezonde balans tussen twee factoren; (1) het geloof in jezelf dat nodig is om de buitenwereld te verkennen en (2) de mogelijkheid om, indien nodig, de zorgfiguur op te zoeken. Ouders functioneren met andere woorden zowel als een *secure base* om vanuit te exploreren en als een *safe haven* om op terug te vallen. Ouders kunnen die *secure base*

bieden door responsief te reageren, het kind te helpen met problemen en met het kind te spelen. Een *safe haven* wordt opgebouwd door het kind gerust te stellen, te verzorgen en te beschermen (Ainsworth et al, 1978; Bowlby, 1973). In de literatuur heerst er de misvatting dat het hechtingssysteem alleen geactiveerd wordt wanneer het kind stress ervaart. Dit systeem blijft echter steeds actief, ook al zijn er geen risico's (Cassidy, 2008). Het concept hechting werd, gepaard met deze misvatting, vaak volledig gelijkgesteld aan de *safe haven* functie. De *secure base* is echter een even belangrijke functie, die vaak onderbelicht blijft. Door het ontwikkelen van deze *secure base* om vanuit te exploreren, groeien kinderen op met meer doorzettingsvermogen, flexibiliteit en adaptievere emotieregulatie (Grossmann et al., 2008).

**Hechting in de adolescentie.** Als baby is het exploreren gelimiteerd in tijd en ruimte. Met een toenemende leeftijd worden de excursies van de adolescent uitgebreider en langer, tot zelfs weken of maanden. De voortgaande autonomie en separatie van de ouders betekent niet dat hun ondersteunende rol afneemt. Een *secure base* om vanuit te exploreren blijft onmisbaar voor optimaal functioneren en het mentale welzijn van de adolescent (Allen, 2008, 2016; Kerns & Brumariu, 2014). Dit benadrukte Bowlby (1973) ook toen hij beschreef dat hechting een fenomeen is dat zich niet alleen ontwikkelt en voordoet in de eerste levensjaren, maar dat continuïteit in de hechtingsrepresentatie van belang is doorheen de lagere schoolleeftijd en de adolescentie. Deze representaties zijn relatief stabiel, al kunnen ze ook verandering ondergaan door ingrijpende gebeurtenissen (Bowlby, 1982; George & Solomon, 1999; Grossmann, Grossmann & Zimmermann, 1999; Zimmerman & Becker-Stoll, 2002). Het belang van deze continuïteit werd ondermeer aangetoond in longitudinaal onderzoek van Beyers en Seiffge-Krenke (2007). Jongeren die tijdens hun midden-adolescentie beroep konden doen op hun ouders als *secure base* en *safe haven* ervoeren minder internaliserende en externaliserende problemen op de leeftijd van 17 en 21 jaar.

De adolescentie is een transitieperiode (Arnett, 2001). Door toenemende cognitieve vaardigheden, samengevat onder de noemer formeel-operationeel denken (Piaget, 1964), en door de toenemende afstand van de ouders, kan de jongere steeds meer reflecteren. Op basis van ervaringen uit de ruimere sociale context waarin de autonomie verkregen is, en op basis van de verwikkelde perspectieven van anderen uit deze ruimere sociale context, onderwerpt de adolescent bestaande hechtingsrepresentaties aan een herevaluatie (Zimmerman & Becker-Stoll, 2002). Deze herevaluatie leert ons dat in deze levensfase hechting best niet meer gemeten wordt aan de hand van interpsychische constructen, die peilen naar de kwaliteit van de hechtingsrelatie. Volgens Sroufe en Waters (1977) wordt hechting in de adolescentie eerder gereflecteerd in het intrapsychische en komt het tot uiting in verschillende relaties. Hechting wordt in deze levensfase niet meer weergegeven door concrete hechtingsgedragingen maar eerder door een *state of mind*

of een *script-like* representatie (Waters, Rodrigues & Ridgeway, 1998; Zimmerman & Becker-Stoll, 2002). Deze representatie wordt in de literatuur benoemd als *the secure base script knowledge* (Waters & Waters, 2006). Ervaringen en herinneringen van het preverbaal stadium worden opgeslagen en komen vooral tot uiting in het onbewuste. De representatie van deze ervaringen en herinneringen heeft een effect op de manier van informatie verwerken en beïnvloedt aandachtsprocessen in nieuwe situaties. De hechtingsrepresentatie die ontwikkeld werd in de kindertijd komt in de adolescentie dus tot uiting onder de vorm van hechtingsprocessen en overtuigingen waarop gedragingen gebaseerd zijn (Bowlby, 1969; Dykas & Cassidy, 2011).

Door deze ontwikkeling is er een verschuiving van het hechtingssysteem, waarin de cirkel van veiligheid echter steeds belangrijk blijft. Waar eerst de nadruk lag op de nabijheid van de hechtingsfiguur, wordt er in de adolescentie meer beroep gedaan op de verwachting van de beschikbaarheid van deze figuur (Allen, 2008; Bowlby, 1969/1982; Kerns, Tomich, Aspelmeier, & Contreras, 2000). Met andere woorden, waar in de kindertijd de focus van de exploratie vooral ligt op de fysieke omgeving, ligt tijdens de adolescentie de nadruk van de exploratie veeleer op de emotionele en cognitieve onafhankelijkheid van de ouders (Allen, Hauser, Bell, & O'Connor, 1994). Waters en Cummings (2000) gaven een aanzet om in hechtingsonderzoek deze *secure base* functie meer centraal te zetten. Ze benadrukten het belang van deze functie doorheen de ontwikkeling van de jongere. Waters en Cummings (2000) geven een overzicht van gedragingen die aan de basis liggen van het ervaren van een *secure base*, en dit van de kindertijd tot de adolescentie. Zij tonen ook hoe deze ervaringen tot uitingen komen bij het kind (zie Figuur 1).

<b>Relationship Contexts and Caregiver Support</b>	<b>Secure Base Behavior and Representations</b>
Sensitive, cooperative interaction	Familiarity, predictability, preference
Caregiver monitors infant activities, retrieves, provides explicit secure base instruction	Onset of secure base use
Practice, operant learning, improved locomotion, experience	Secure base use consolidated
Caregiver encourages independence, continued supervision	Secure base representation becomes portable, supervision partnership
Caregiver explicitly summarizes secure base experience. Early co-construction of attachment representations.	Script-like representation of secure base experience
Caregiver as experienced interlocutor; peers as ad hoc secure base figures; peer demands for secure base support	Applying representations of past experience to organize secure base use and service in romantic relationships; elaboration and consolidation of attachment representations
Caregivers' reactions to relationship decisions; parents' and peers' relationships as models	Discovery of implicit expectations, preferences, and sensitivities; reflection on successes and failures

*Figuur 1.* 'Secure base phenomenon' van kleutertijd tot adolescentie (Waters & Cummings, 2000, p. 4)

De hechtingsrelatie in de adolescentie wordt gekarakteriseerd door een supervisor relatie. Dit type relatie stimuleert de jongeren om meer autonomie te verwerven en meer verantwoordelijkheid op te doen om hun eigen *secure base* mee te onderhouden (Kerns, Aspelmeier, Gentzler & Grabil, 2001; Koehn & Kerns, 2016; Waters, Kondo-Ikemura, Posada & Richters, 1991). Ook Kerns en haar collega's (2015) haalden het belang van de *secure base* ondersteuning doorheen de adolescentie aan. Zij beschreven deze relatie als volgt: een sterke relatie met ouders, die hun ook toelaat en aanmoedigt in de ontwikkeling naar cognitieve en emotionele autonomie. Later bevestigde Vaugh en collega's (2016) het belang van deze blijvende investering van ouders in de hechtingsrelatie met hun kinderen door middel van leeftijdsadequate handelingen. Deze handelingen dragen bij tot het behouden van het *secure base script*. Het *secure base script* kan onderzocht worden aan de hand het *Attachment Script Assessment* (ASA, Dykas, Woodhouse, Cassidy & Waters, 2006). In dit interview wordt de adolescent gevraagd om een hechtingsgerelateerde situatie te beschrijven aan de hand van enkele voorgeschreven woorden. Op basis van wat de jongere vertelt, wordt er afgeleid in welke mate de jongere een *secure base* met moeder of vader vertoont. In het onderzoek van Vaugh en collega's (2016), maar ook in eerder onderzoek van Bernier, Matte-Gagné, Bélanger en Whipple (2014), kwam naar voor dat sensitiviteit in de eerste levensjaren minder dan de helft van de variantie verklaarde van de scores die de adolescenten behaalden op dit bovenstaande interview. Door adolescenten te ondersteunen in hun voortdurende exploratie en activiteiten, door ze onder andere te monitoren, te helpen, of interesse te tonen in schoolse activiteiten, blijven zij gebruik maken van hun ouders als *secure base*, wat positieve effecten heeft op hun ontwikkeling (Bowlby, 1988; Beijersbergen, Juffer, Bakermans-Kranenberg & Ijzendoorn, 2012). Ook werd er in de meta-analyse van Brumariu & Kerns (2010) gewezen op de duidelijke link tussen hechting, depressieve symptomen en angst. Onderzoek van Waters en collega's (2015) en Kerstis, Åslund en Sonnby (2018) bevestigden deze resultaten. Verder toonden Keizer, Helmerhorst en van Rijn-van Gelderen (2019) dat een veilige hechting gepaard gaat met het hebben van een goed zelfvertrouwen in de adolescentie

**Individuele verschillen in hechtingsrepresentaties.** Verder onderzoek rond individuele verschillen in hechtingsrepresentaties toonde aan dat, in tegenstelling tot de oorspronkelijke categorische benadering (Ainsworth et al. 1978), hechtingsrepresentaties beter benaderd kunnen worden aan de hand van twee onderliggende dimensies: *angstige hechting en vermijdende hechting* (Brennan, Clark & Shaver, 1998, Shaver & Hazan, 1987). Angstig gehechte kinderen worden gekenmerkt door een preoccupatie met sociale steun, zijn meer jaloers en ervaren angst of maken zich zorgen over verlaten te worden of over afwijzing. Zij hebben veelal een negatief beeld over zichzelf. Vermijdend gehechte kinderen hebben daarentegen eerder een negatief beeld over anderen. Zij omzeilen intimiteit en voelen zich niet comfortabel in nabijheid van andere

mensen. Laag scoren op deze beide dimensies wijst op een veilige hechting. Veilig gehechte personen zijn meer vertrouwd met autonomie en intimiteit. Het ervaren van een veilige hechting in de adolescentie gaat gepaard met een grotere populariteit bij leeftijdsgenoten, meer zelfvertrouwen, minder depressie en minder jeugddelinquentie (Allen, Moore, Kuperminc, & Bell, 1998; Kobak, Sudler, & Gamble, 1991; Van IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 1996). Een laatste groep heeft zowel over zichzelf als over de buitenwereld een negatief beeld. Zij hebben geen coherent of stabiel beeld van zichzelf en vertonen vaak wisselende gedragingen van angst en vermijding. Deze gedesorganiseerde patronen maken de mogelijkheid tot intimiteit met anderen moeilijk (Bartholomew & Horowitz, 1991; Brennan et al. 1998). De combinaties van de posities op deze twee dimensies leiden tot een unieke aanpassing op psychosociaal vlak en vertonen een link met zowel sociale aanpassing, welzijn, zelfwaarde, als emotieregulatie en psychopathie (Mikulincer & Shaver, 2007). De positie op deze dimensies kan aangetoond worden met de *Experience in Close Relationships Scale-Revised for Children and Adolescents* (ECR-RC, Brenning, Soenens, Bosmans & Braet, 2011) die gehanteerd wordt in deze masterproef. Deze vragenlijst kan zowel voor moeder als vader als voor andere hechtingsfiguren ingevuld worden.

**Meerdere hechtingsfiguren.** In de hechtingsliteratuur wordt er vooral nadruk gelegd op de moeder-kind relatie en de daarbij horende *safe haven*-functie (Bretherton, 2010; Verschueren, 2019). Er werd echter aangetoond dat de hechtingsrelatie tussen moeder en kind tot stand komt door het responsieve en sensitieve gedrag van de moeder tijdens het voeden en niet door het voeden zelf (Bowlby, 1988; Britton, Britton, & Gronwaldt, 2006, Gibbs, Forste, & Lybbert, 2018). Deze vaststelling suggereert dat een hechtingsrelatie niet in se afhankelijk is van het voeden en dat de moeder dus niet noodzakelijkerwijze alleen als primaire zorgfiguur functioneert. Onderzoek heeft daarom kunnen aantonen dat ook vaders (Ainsworth et al, 1978; Bretherton, 2010), broers en zussen (Stewart & Marvin, 1984; Tibbetts & Scharfe, 2015) of andere zorgfiguren als primaire hechtingsfiguren gezien kunnen worden (Howes, Rodning, Galluzzo & Myers, 1988; Verschueren & Koomen, 2012). In de adolescentie nemen daarenboven vriendschappen en romantische relaties aan belang toe, zodat vrienden en geliefden op termijn ook als hechtingsfiguren kunnen dienen. Hierdoor komt de rol van de ouders in de *secure base* ontwikkeling op de achtergrond te staan. Dit betekent echter niet dat de ouderlijke hechtingsrepresentatie aan invloed verliest (Zeifman & Hazan, 2008). Seibert en Kerns (2009) stelden dat het belang van de vader onderschat werd door de focus op de moeder als *safe haven* functie. Enkele onderzoekers zijn op deze bevinding verder gegaan en gaven het belang weer van de rol van de vader als *secure base* (Bögels & Phares, 2008; Bretherton, 2010; Grossman et al., 2008; Kerns et al., 2015). Grossmann en collega's (2002) introduceerden een nieuwe benaming voor hechting die meer toepasbaar was op de vader-kindrelatie: *sensitive play attachment*. Indien

vaders op een sensitieve, uitdagende manier met hun kind speelden in een ondersteunende en aanvaardende omgeving op de leeftijd van twee, was dit een positieve indicatie voor een veilige hechtingsrepresentatie op latere leeftijd. Dit verband werd niet teruggevonden bij de moeder. *Sensitive play attachment* bleek een indicator van veilige hechting aan leeftijdsgenoten alsook van een goede ontwikkeling van autonomie en exploratie (Grossmann et al., 2002; Ladan, 1985) en van psychologische veiligheid op lange termijn (Simpson, Collins, Tran & Haydon, 2007). Ook vonden Parke en collega's (2004) een unieke rol van de hechtingsrelatie met de vader in het maken van vrienden, het ervaren van acceptatie in een groep en het zich aanpassen aan sociale situaties. Uit onderzoek van Allen, Porter, McFarland, McElhaney en March (2007) kwam naar voor dat de relatie tussen de vader en de jongere een unieke samenhang vertoont met verschillende uitkomsten bovenop de kenmerken van de moeder-kindrelatie. De rol van de vader kan hier dus complementair aan die van de moeder gezien worden. Meer specifiek vonden Kerns en collega's (2015) dat jongeren hun moeder eerder verkiezen als een *safe haven* en hun vader als een *secure base*, maar dat beide ouders deze functies kunnen invullen. Ook de resultaten van de recente onderzoeken van Di Folco, San Martini, Piermattei, Zavattini en Psouni (2020) en Pinto, Veríssimo, Gatinho, Santos en Vaughn (2015) liggen in dezelfde lijn. Om de unieke bijdragen van moeder en vader op de *secure base* en *safe haven* van het kind te onderzoeken, wordt er in deze masterproef gebruik gemaakt van Kerns Security Scale (Kerns, Klepac & Cole, 1996). Zoals eerder aangehaald merkten Kerns en collega's (2015) op dat een *secure base* in vergelijking met de *safe haven* in de adolescentie steeds belangrijker wordt. Jongeren gaan steeds meer hun eigen weg. De exploratieafstand wordt dus veel groter, met meer existentiële paden om te bewandelen zoals het ontwikkelen van een identiteit.

### **Identiteitsontwikkeling**

**Theorie van Erikson.** Erik Erikson (1959) introduceerde het begrip ego-identiteit en stelde dat de ontwikkeling ervan een centrale taak is in de adolescentie. In de levenslooptheorie van Erikson (1963) worden er acht universele stadia onderscheiden met elk een eigen psychosociale crisis. In elk nieuw stadium komt er een nieuw conflict op de voorgrond te staan. De overgang naar een volgend stadium hangt af van twee criteria: (1) ego-sterkte, de mate waarin de vorige fase goed doorlopen is en (2) mate waarin de sociale omgeving steun biedt bij het doormaken van de ontwikkelingstaak. Indien deze criteria niet voldaan zijn, wordt er met een achterstand aan de volgende fase begonnen, waardoor onopgeloste psychologische moeilijkheden uit het verleden de verdere ontwikkeling ondermijnen (Luyckx, Schwartz, Goossens, Beyers & Missotten, 2011).

Tijdens de adolescentie staat het conflict tussen identiteitsintegratie en identiteitsverwarring centraal. Erikson (1968) omschreef identiteitsintegratie als de ervaring zichzelf steeds dezelfde persoon te voelen, dit in verschillende omstandigheden en op verschillende tijdstippen. Met andere woorden, wordt er een temporeel-spatiele continuïteit ervaren (Côté & Levine, 1988; Van Hoof, 1999). Identiteitsverwarring treedt daarentegen op als de onzekerheid van een persoon overheerst en resulteert in een gebrek aan energie om actief te experimenteren. Deze adolescenten gaan het maken van keuzes dan ook uit de weg. Hierdoor ervaren zij een identiteitsvacuüm. Dit maakt adolescenten kwetsbaar voor verschillende negatieve uitkomsten (Erikson, 1968; Luyckx et al., 2011; Vleioras & Bosma, 2005). In de adolescentie wordt er immers verondersteld dat jongeren keuzes maken in verschillende aspecten die belangrijk zijn doorheen het leven. Enkele voorbeelden van deze keuzeaspecten zijn: mogelijke beroepskeuzes, welke vriendschappen en relaties er worden aangegaan of achter welke politieke ideeën ze staan. In het maken van deze keuzes zag Erikson (1968) een wacht- en-experimenteerperiode als een ideale basis om een goede identiteitsontwikkeling door te maken. Deze tijdspanne noemde hij ‘moratorium’ waarin definitieve, identiteitsgerelateerde keuzes nog uitgesteld kunnen worden. Zo hebben jongeren de tijd om grondig te exploreren en te ondervinden welke keuzes het best bij hen passen.

**Identiteitsstatussen van Marcia.** Verschillende auteurs hebben geprobeerd deze conceptualisering van identiteit door Erikson meetbaar te maken, waaronder zijn doctoraatsstudent James Marcia. Marcia (1966) maakte een onderscheid tussen vier *individual styles of coping* (p. 558) of met andere woorden vier identiteitsstatussen: *Achievement*, *Foreclosure*, *Moratorium* en *Diffusion*. Deze vier statussen werden geconstrueerd aan de hand van twee onderliggende dimensies: Exploratie en het aangaan van bindingen. Exploratie is inwinnen van informatie over verschillende alternatieven, het afwegen en het tegenover elkaar zetten van deze alternatieven. De adolescentie is een tijd waar reflectieve exploratie start en frequenter voorkomt (Archer, 1993; Marcia, 1966; Erikson, 1959). Het aangaan van bindingen wordt gedefinieerd als het maken van identiteitsrelevante keuzes. Jongeren in de *Achievement* status zijn actief bezig met het overwegen van alternatieve identificaties. Zij zullen op basis van deze alternatieven ook bindingen aangaan. Deze status wordt beschouwd als het meest adaptief voor verdere ontwikkelingen (Marcia, 1966). Jongeren in de *Foreclosure* categorie gaan zonder veel te zoeken zich snel binden aan bepaalde keuzes, die veelal voorgeschreven zijn door de omgeving. De *Moratorium* status wordt gekenmerkt door jongeren die exploreren maar nog niet tot het aangaan van bindingen zijn gekomen. Een laatste categorie, de *Diffusion* status, bevat jongeren die niet zoeken en geen bindingen aangaan.

**Uitbereiding van het Model van Marcia.** Enkele auteurs (Côté & Levine, 1988; MacCallum, Zhang, Preacher & Rucker 2002; Van Hoof, 1999) bekritiseerden het categorische karakter van het statusparadigma van Marcia (1966, 1968). Exploratie verwijst namelijk naar een proces. Meeus, Iedema en Maassen (2002) namen deze kritiek ter harte en kwamen met een eerste dynamische benadering van de identiteitsontwikkeling. In hun benadering wordt er vooral gefocust op het identificeren van bindingen en minder op hoe bindingen effectief aangegaan worden. Meeus en collega's (2002) gaan ervan uit dat jongeren reeds bindingen aangegaan zijn en deze door diepgaande exploratie evalueren tijdens de adolescentie. Crocetti, Rubini en Meeus (2008) hebben dit idee uitgebreid naar een 3-factoren model, door naast *Commitment* en *In-depth exploration* een derde dimensie toe te voegen: *Reconsideration of commitment*. Deze derde dimensie verwijst naar het herevalueren van reeds gemaakte bindingen wanneer de jongere een discrepantie ervaart tussen de huidige en gewenste bindingen.

Een tweede dynamische benadering van de identiteitsontwikkeling tijdens de adolescentie is het dual procesmodel van Luyckx, Goossens en Soenens (2006). Verdergaand op eerdere ideeën (Bosma, 1985; Grotevant, 1987; Meeus, 1996) worden in dit model de twee dimensies van Marcia (1966) uitgebreid naar vier identiteitsdimensies: exploratie in de breedte, bindingen aangaan, exploratie in de diepte en identificeren met bindingen. Deze dimensies omschrijven samen twee cycli in de identiteitsontwikkeling, *commitment formation* en *commitment evaluation*. De eerste cyclus begint met de exploratie in de breedte. Dit is het proces van informatiegaring over mogelijke alternatieven, en is extern gericht. Vervolgens worden bindingen aangegaan en uit de onderzochte alternatieven keuzes gemaakt. De tweede cyclus, *commitment evaluation*, gaat van start met het proces van diepgaande exploratie. Hierin wordt er informatie gezocht over de reeds gemaakte keuzes waardoor deze exploratie eerder intern is. Als laatste stap gaan jongeren zich identificeren met de gemaakte bindingen en worden deze keuzes geïnternaliseerd. De eerste studies op basis van dit 4-factoren model resulteerden in enkele onverwachte resultaten. In het longitudinale onderzoek van Luyckx en collega's (2006) werd bijvoorbeeld een verband gevonden tussen exploratie in de breedte en een toename van angst en symptomen van depressie. Op deze resultaten differentieerden Luyckx, Schwartz, Berzonsky, Soenens, Vansteenkiste en Smits (2008) tussen enerzijds gezonde exploratie in de breedte en anderzijds maladaptieve, ruminatieve exploratie. Jongeren die hoog scoren op ruminatieve exploratie ervaren moeilijkheden met het maken van beslissingen omtrent de identiteit, doordat ze niet betekenisvol en actief exploreren. Daarbij wordt er herhaaldelijk getwijfeld en gepiekerd, over zowel de bindingen zelf als over hun capaciteit om bindingen aan te gaan.

Tot slot gaven Beyers en Luyckx (2016) en Zimmermann, Lannegrand-Willems, Safont-Mottay en Cannard (2015) het startpunt voor de combinatie van het dual processmodel (Luyckx



et al., 2006, 2008) en het 3-factor model (Crocetti et al., 2008). Dit resulteerde in een identiteitsmodel met zes processen: 1) exploratie in de breedte, 2) exploratie in de diepte, 3) aangaan van bindingen, 4) identificeren met bindingen, 5) herevaluatie van gemaakte bindingen en 6) ruminatieve exploratie. In dit model worden ruminatieve exploratie en herevaluatie van gemaakte bindingen gezien als twee maladaptieve processen die elk bijdragen tot een suboptimale identiteitsontwikkeling (Beyers & Luyckx, 2016). De validiteit van dit model is reeds enkele keren aangetoond in verschillende landen (Beyers & Luyckx, 2016; Mannerström, Hautamäki, & Leikas, 2016; Skhirtladze, Javakhishvili, Schwartz, Beyers, & Luyckx, 2016; Sznitman, Zimmermann, & Van Petegem, 2018).

Op basis van dit laatste model, en aan de hand van de Dimension of Identity Development Scale (DIDS; Luyckx et al., 2008), onderzoekt deze masterproef de manieren van exploratie tijdens de *commitment formation* cyclus, namelijk exploratie in de breedte (reflectieve exploratie) en ruminatieve exploratie. Een bemerking die hierbij gesteld moet worden is dat ruminatief exploreren niet noodzakelijk tot gevolg heeft dat er laag gescoord wordt op exploratie in de breedte. Soms gaan ruminatief exploreren en exploreren in de breedte hand in hand. Eerder onderzoek situeerde deze twee processen bij uitstek in de jonge adolescentie (12-14 jaar) omdat hier vooral de *commitment-formation* cyclus op de voorgrond komt (Klimstra, Hale III, Raaijmakers, Branje & Meeus, 2010; Marcia 1966). In de late adolescentie bevinden jongeren zich vooral in de *commitment evaluation* cyclus (Luyckx et al., 2006; Klimstra et al., 2010). Arnett (2000, 2012) stelt echter vast dat er sprake is van een tendens waarin jongeren belangrijke keuzes uitstellen. Dit betekent dat ook na de vroege adolescentie jongeren blijven zoeken en verkennen alvorens eerste keuzes of bindingen aangegaan worden (Côté & Levine, 2014). Dit betekent dat exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie ook kunnen voorkomen tijdens de midden (14-16 jaar) en late adolescentie (16-18 jaar), wat de steekproefleeftijd is in deze masterproef.

***Exploratie in verschillende domeinen.*** Zoals eerder beschreven wordt het begin van de identiteitsontwikkeling gekenmerkt door het inwinnen van informatie over de verschillende alternatieven. Jongeren die actief exploreren, ontwikkelen zich met meer zelfvertrouwen (Luyckx et al., 2006). Het uittesten van verschillende identiteitsmogelijkheden is te situeren in meerdere domeinen. De hoeveelheid exploratie nodig om een doordachte keuze te kunnen maken varieert naargelang deze verschillende levensdomeinen. Verder wil het niet noodzakelijk zeggen dat een stabiele identiteit ontwikkelen in één domein ook voor stabiliteit zorgt in een ander domein (Marcia, 1966; Kłym-Guba & Ciecuch, 2016). Kłym-Guba en Ciecuch (2015) onderscheidden maar liefst 12 domeinen van exploratie in de breedte. In deze masterproef nemen we 3 van deze domeinen in rekening, die ook in de DIDS (Luyckx et al., 2008) en het 3-factorenmodel van Crocetti en collega's (2008) aan bod kwamen: studie/werk, vriendschap en toekomst. Jongeren

gaan doorheen de adolescentie actief nadenken over welk beroep ze later graag zouden uitoefenen. Daarnaast experimenteren ze ook met vriendschappen om zo uit te maken welke vrienden het best bij hen zou passen (Furman & Schaffer, 2003). Tot slot, gaan jongeren nadenken over hun toekomst. Ze zoeken welke levensstijl zij later graag zouden aangaan en welke waarden en doelen voor hun daarin belangrijk zijn (Luyckx et al., 2008).

**Individuele verschillen.** De manier waarop adolescenten informatie inwinnen in deze verschillende domeinen varieert. Het model van Zimmerman en collega's (2015) onderscheidt verschillende identiteitsstatussen op basis van het exploreren en het aangaan van bindingen. Een eerste patroon dat werd teruggevonden was dat bepaalde adolescenten actief exploreren, terwijl anderen nauwelijks zoeken en de voorgeschotelde keuzes overnemen. Een derde groep bevat jongeren die hier en daar een beetje zoeken, maar in het leven staan met een 'pluk de dag' mentaliteit. Een laatste groep bestaat uit jongeren die exploreren op een piekerende wijze. Dit onderscheid toont aan dat actief exploreren niet voor alle jongeren vanzelfsprekend is en dat sommigen hierbij kampen met heel wat onzekerheid. Deze onzekerheid wordt versterkt door de huidige samenleving waar adolescenten overladen worden door een breed aanbod in keuzes (Schwartz, Sagiv, & Boehnke, 2000). Vandaag de dag worden jongeren ook blootgesteld aan nieuwe fenomenen zoals globalisering, terrorisme (Barbieri, Zani & Sonn, 2014; Schwartz Zamboanga, Weisskirch, Rodriguez, 2009) en technologische ontwikkelingen (Carter & Grover 2015) die het exploratieproces beïnvloeden. Dit zou mogelijks kunnen leiden tot heel wat angst, meer symptomen van depressie en een lager zelfbeeld.

De mate waarin geëxploreerd wordt in de breedte hangt af van persoons- en omgevingsantecedenten. Het onderzoek van Markovitch, Luyckx, Klimstra, Abramson en Knafo-Noam (2017) ondersteunt, aan de hand van tweelingonderzoek, het idee dat individuele verschillen in de identiteitsdimensies (behalve exploratie in de diepte) gedeeltelijk beïnvloed zijn door genetische factoren (18-45%). De rest van de variantie wordt verklaard door de niet-gedeelde omgeving. Persoonlijkheidsfactoren zoals openheid voor ervaringen en vriendelijkheid spelen een rol in de mate van exploratie in de breedte (Hatano, Sugimura, & Klimstra, 2016). Plichtsbewustzijn of consciëntieusheid had een negatieve invloed op ruminatieve exploratie. Dit brengt de hypothese naar voor dat jongeren die planmatig en doelgericht zijn niet vastlopen in dit contraproductief proces (Luyckx, Klimstra, Duriez, Van Petegem & Beyers, 2013). Naast de reeds genoemde invloeden van het macrosysteem zijn er ook meer directe omgevingsantecedenten die de identiteitsformatie al dan niet faciliteren (Bronfenbrenner, 1986). Naast de invloed van vrienden, leerkrachten en andere kennissen, is vooral de familie-omgeving een belangrijke factor (Sznitman et al., 2018). Het familiesysteem wordt als geheel geassocieerd met de intrapsychische ontwikkeling van adolescenten (Bowen, 1979). Door middel van de

specifieke ouder-kindrelatie hebben ze een invloed vanuit hun verantwoordelijkheden op de intrapsychische beleving van hun kind. Een autonomie-ondersteunende opvoeding bevordert proactief de processen van de identiteitsformatie en identiteitsintegratie (Ryan & Deci, 2000; Soenens et al., 2007). Indien ouders hun kinderen aanmoedigen om en ondersteuning geven bij het autonoom onderzoeken van hun persoonlijke interesses en waarden en normen, dan gaan deze kinderen in de adolescentie meer initiatief nemen (Kracke, 1997). Deze jongeren ontwikkelen als het ware (1) het geloof dat ze invloed hebben op gebeurtenissen, (2) intrinsieke motivatie en (3) hebben het vertrouwen in zichzelf om in nieuwe situaties te exploreren en dit tot een goed einde te brengen (Blustrein, 1988; Grotevant, 1987). Schmitt-Rodenmund en Vondracek (1999) bespraken het belang van de mate waarin jongeren exploreren doorheen de kindertijd. Dit exploreren is immers een mediator tussen opvoeding en exploratie tijdens de adolescentie. Dit wil zeggen dat kinderen die meer culturele activiteiten doen, fantasie- en rolspelletjes spelen, (fysiek) dingen bouwen of experimenten uitvoeren meer zullen exploreren op latere leeftijd. Daartegenover staat dat een tekort aan ondersteuning van autonomie gelinkt is aan ruminatieve exploratie. Wanneer ouders minder ondersteuning gaven om hun doelen en verlangens na te streven, doorlopen deze jongeren een moeilijker proces van identiteitsformatie. Zij vertonen ruminatieve cirkelredeneringen over identiteitsgerelateerde keuzes en worden geconfronteerd met de onmogelijkheid om het exploratieproces af te sluiten (Sznitman et al., 2018). Vanuit deze bevindingen kan er geconcludeerd worden dat de ouders een aanzienlijke invloed hebben op de ontwikkeling van de identiteit van adolescenten.

### **Hechting en Identiteitsexploratie**

Verdere verdieping in de literatuur leert ons dat er een theoretische link bestaat tussen hechtingsrepresentaties en exploratie doorheen de adolescentie. Doorheen de verschillende normatieve veranderingen tijdens de adolescentie ondersteunt veilige hechting de zelf-exploratie en helpt het de ontwikkelingstaken en dagelijkse stressoren te bemeesteren (Mikulincer, 1997). Deze hechtingsrelatie tussen ouder en kind is van belang tijdens de ontwikkelingsovergangen omdat deze als nieuw en eventueel angstaanjagend ervaren worden door adolescenten (Larose & Boivin, 1998; Papini & Roggman, 1992). De eerder besproken theorieën van Bowlby (1969) en Erikson (1959) vertonen enkele overeenkomsten, ondanks het feit dat ze gegroeid zijn uit verschillende assumpties over de ontwikkeling (Pittman, Keiley, Kerpelman & Vaughn, 2011). Waar de theorie van Bowlby (1969) een achtergrond heeft in de relatietheorie, is de theorie van Erikson (1959) voortgekomen uit de ego-psychologie. Deze twee modellen geven mogelijkheden tot onderzoek van hechtingsrepresentaties (*secure base representations*) als context voor het vormen van een identiteit. Pittman en collega's (2011) bieden het idee dat de ontwikkelde hechtingsrepresentaties niet alleen het eigen proces van identiteitsvorming beïnvloeden maar ook

een bijdragen leveren aan andere invloeden die op de identiteitsontwikkeling inwerken. Zo vormt de hechtingstheorie een basis voor de persoonlijke en sociale ontwikkeling waaruit het identiteitsproces verder groeit. Deze ontwikkelde hechtingsrepresentaties kunnen gelinkt worden aan de basisattributies van de organisatie van de identiteit in de theorie van Erikson. Daarnaast beïnvloeden deze hechtingsrepresentaties het aangaan van relaties en hoe deze ervaren worden. Dit heeft zijn unieke invloed op de eigen identiteit. Verder stelt Erikson (1959) dat de gevormde identiteit functioneert als een *future-focused proces* dat de eigen ontwikkeling en geschiedenis (inclusief hechtingsrepresentaties) verbindt met de sociale en persoonlijke doelstellingen in een ruimere context. Beide theorieën benadrukken het belang van een goede hechtingsrelatie en opvoeding als basis voor het nodige zelfvertrouwen om de wereld te exploreren.

Erikson (1964) stelt het stadium van vertrouwen en wantrouwen als een eerste conflict dat een kind moet trotseren. De conceptualisatie van deze begrippen komt overeen met wat Ainsworth (1989) en Bowlby (1958) zagen in veilige en onveilige hechting. Namelijk, de ontwikkeling van een verwachting over de beschikbaarheid van de zorgfiguur en het vertrouwen in de capaciteit van de zorgfiguur om de noden van het kind op een adequate en voorspelbare manier in te vullen. Het idee dat een baby een *secure base* ontwikkelt voor gezonde exploratie, verzorging en nabijheid (Bowlby, 1973) komt overeen met de essentie van het basisvertrouwen, wat Erikson (1959) als positieve uitkomst ziet van dit eerste ontwikkelingsstadium. Vertrekkend vanuit deze basis komt in de kleuterfase een volgend conflict op de voorgrond: autonomie vs. schaamte. Ook dit stadium in de levenslooptheorie van Erikson (1954) kan verbonden worden met de hechtingstheorie. Indien kinderen opgroeien met veilige ervaringen met de primaire zorgfiguren, gaan zij zich met meer zelfvertrouwen ontwikkelen. Door het groeien van de motorische en cognitieve vaardigheden is de mogelijkheid er om met meer autonomie op ontdekking te gaan. Bowlby betreft in de hechtingstheorie de invloed van de ouders hierbij. Door het aangaan van een *goal-corrected partnership* met een zorgfiguur ontwikkelen ze vaardigheden zoals het leren innemen van andere perspectieven, controleren van impulsen en empathische responsiviteit. Deze vaardigheden vormen de basis voor de mogelijkheid om initiatief te nemen en om de ruimere wereld te leren kennen.

Ook tijdens de adolescentie is er een parallel tussen hechting en de identiteitstheorie. Ook Marcia (1988) beschreef dat een geschiedenis van veilige hechting een identiteitsproces in gang zou zetten dat zou leiden naar een *Achieved* identiteitsstatus door een hogere kwaliteit van exploratie. Hij beschrijft dat adolescenten met een veilige hechting meer zelfzeker, meer creatief, zelfsturend en meer responsief zouden zijn tegenover ervaringen die worden opgedaan tijdens exploratie. Er zou met andere woorden gesteld kunnen worden dat een veilige hechting adolescenten in staat stelt om inter- en intrapersoonlijk te exploreren, wat zal leiden naar een

stabiele ego-identiteit. Uit eerdere ervaring met hechtingsfiguren leerden deze jongeren dat exploratie een positief en noodzakelijk aspect is van het leven. Zij zouden minder piekeren en exploratie niet uit de weg gaan. Ainsworth en collega's (1978) concludeerden uit hun onderzoek dat exploratie minder zal optreden indien men geen *secure base* heeft om vanuit te vertrekken. Jongeren met een onveilige hechting (angstig of vermijding) zouden minder flexibel omgaan met informatie die tegenstrijdig is aan hun eerder ontwikkelde intern werkmodel. Ook Kerpelman en Pittmann (2018) veronderstelden dat adolescenten die veilige gehecht zijn een adaptievere exploratie vertoonden, hetgeen een goede basis is voor de identiteitsontwikkeling. De aanwezigheid van een van de twee vormen van onveilige hechting zou een negatieve wending kunnen geven aan deze ontwikkeling. Jongeren met een angstige hechtingsrepresentatie kunnen bijvoorbeeld heel wat informatie vragen aan anderen en deze overnemen zonder het in vraag te stellen. Vermijding gehechte adolescenten exploreren eerder zonder het perspectief van een ander in rekening te brengen. Jongeren die beide onveilige hechtingsrepresentaties ervaren, vertonen een ruminatief patroon en komen minder gemakkelijk tot het maken van keuzes.

In de literatuur is er geen duidelijke consistentie in de gelimiteerde, beschikbare, empirische data omtrent de link tussen hechtingsrepresentaties en exploratie in de breedte of ruminatieve exploratie (Kerpelman & Pittman, 2018; Pittman et al., 2011). Onverwacht en tegen de veronderstelling van de bovenstaande theoretische modellen in, werd er in de meta-analyse van Årseth, Kroger, Martinussen en Marcia (2009) een link gevonden tussen hechtingsrepresentaties en de mate van bindingen aangaan, maar niet met exploratie. Ze stelden onder andere vast dat veilige hechting, gemeten op verschillende manieren, positief gecorreleerd was met de *foreclosure* en *achievement* status. Deze statussen worden gekenmerkt door jongeren die hoog scoren op het aangaan van bindingen. De ruminatieve vorm van exploratie werd in hun onderzoek echter niet in rekening gebracht. Onveilig gehechte jongeren daarentegen verschenen vooral in de *diffusion* (waar adaptieve exploratie ontbreekt) en *Moratorium* status (waar wel adaptieve exploratie is, maar nog geen binding). Kroger (2017) beaamde deze bevindingen. Ondanks de vele meerduidige resultaten die in de literatuur naar boven kwamen, wees zij op het verband dat het sterkst op de voorgrond kwam: de positieve samenhang tussen veilig gehechte jongeren en de *achievement* status en de negatieve relatie met de *diffusion* status. Meer specifiek toonden ook Willis en Cashwell (2017) dit onderscheid in onveilige hechtingsrepresentaties aan. Zij rapporteren dat vermijding gehechte jongeren zich eerder in een *moratorium* of *diffusion* status zouden bevinden en angstig gehechte jongeren alleen in de *moratorium* status. Zoals reeds gesteld, verschilt de mate van exploratie in bepaalde domeinen. Resultaten van Pittman, Kerpelman, Soto en Adler-Baeder (2012) geven weer dat angstig gehechte jongeren meer gaan exploreren in romantische relaties en vermijding gehechte jongeren minder zouden

experimenteren in romantische relaties. Meeus, Oosterwegel en Vollebergh (2002) rapporteerden dat een betere communicatie met ouders (dus het ervaren van een *secure base*) de exploratie in het schooldomein bevordert. Deze *secure base* is ook teruggevonden als een buffer voor ruminatieve exploratie (Benson, Harris & Rogers, 1992).

Er is nog geen consistentie in de literatuur over het onderscheid in de unieke invloed van moeder en vader op de identiteitsontwikkeling. Lang domineerde het idee dat veilige hechting met moeder een grotere invloed had op een adaptieve identiteitsontwikkeling dan hechting met de vader (Benson et al., 1992). Faber, Edwards, Bauer en Wetchler (2003) vonden echter een sterker verband tussen veilige hechting met vader en de *achievement* status. Daarnaast vonden zij enkel een negatief verband terug tussen veilige hechting met de moeder en de *diffusion* status. Ruhl, Dolanen Buhrmester (2014) vonden dat wanneer vaders hun adolescent ondersteunden in de autonomie ontwikkeling, ze minder angstig gehecht waren. Dit stemt overeen met de bevinding dat indien vaders op een minder responsieve manier reageren op stressvolle gebeurtenissen, jongeren minder veilig gehecht zijn aan hun vader (DeBoard-Lucas, Fosco, Raynor, & Grych, 2010). Specifieke verbanden tussen het ervaren van een *secure base* of *safe haven* met moeder of vader en de identiteitsprocessen zoals voorgesteld in het model van Zimmerman en collega's (2015) zijn nog niet prominent aanwezig in de bestaande literatuur. Dit is onder andere waar deze masterproef verdere ondersteuning in wil bieden.

## **Coping**

De manier om met stress om te gaan wordt in de wetenschappelijke en klinische literatuur aangeduid met het concept coping. Een eenduidige definitie voor coping is echter niet terug te vinden (Compas et al., 2017). De meest algemeen aanvaarde conceptualisatie werd gegeven door Lazarus en Folkman (1991). Coping wordt daarin gedefinieerd als de gedachten die men heeft en gedragingen die men stelt om met interne en externe stressvolle situaties om te gaan. Deze auteurs veronderstellen dat coping een proces is. In de eerste stap wordt de situatie beoordeeld als gevaarlijk, positief of irrelevant. Dit wordt benoemd als *primary appraisal*/primaire beoordeling. Op basis van deze evaluatie worden de manieren overlopen waarmee het best gehandeld kan worden. Dit laatste proces wordt *secondary appraisal*/secundaire beoordeling genoemd, waaronder de verschillende manieren van omgaan met stress (copingstrategieën) geplaatst worden.

**Coping in de adolescentie.** De traditionele veronderstelling is dat jongeren heel wat stress ervaren in de adolescentie vanwege de dynamische ontwikkeling op deze leeftijd (Erikson, 1968; Hall, 1904; Slot & van Aken, 2019). Zo stelde Hall (1904), uitvinder van de term adolescentie, dat deze fase gekenmerkt wordt door *Sturm und drang*/storm en stress. Dit geldt

echter niet voor elke adolescent. Sommige jongeren gaan eerder op een rustige, harmonieuze manier om met deze normatieve ontwikkeling. Naast normatieve gebeurtenissen ervaren jongeren ook stress door dagdagelijkse spanningen. Het gaat hier om zaken zoals het zelfbeeld, conflicten met vrienden en familie, schoolse problemen en het initiëren en behouden van romantische relaties (Nieder & Seiffge-Krenke, 2001; Pollina & Snell, 1999; Seiffge-Krenke, Weidemann, Fentner, Aegenheister, & Poebrau, 2001; Smetana, Yau, & Hanson, 1991).

Jongeren kunnen op een verschillende manier omgaan met deze gebeurtenissen (Jorgensen & Dusek, 1990). De keuze voor een bepaalde copingstrategie hangt af van de effectiviteit van deze strategie voor het oplossen van de stressvolle situatie en voor het reduceren van de negatieve uitkomsten (Clarke, 2006). Algemeen wordt er een onderscheid gemaakt tussen adaptieve en maladaptieve copingstrategieën (Mavroveli, Petrides, Rieffe, & Bakker, 2007). Maladaptieve strategieën lijken te helpen op korte termijn maar zijn nadelig op lange termijn. Er zijn verschillende studies waarin maladaptieve coping gerelateerd is aan mindere adaptatie aan ontwikkelingstaken zoals aanpassing op schools vlak en hogere levels van depressieve symptomen en angst (Cicognani, 2011; Compas, Connor-Smith, Saltzman, Thomsen & Wadsworth, 2001; Compas et al., 2017; Griffith, Dubow & Ippolito, 2000; Herman-Stahl, Stemmler & Petersen, 1995). Adaptieve strategieën daarentegen voorkomen schade en emotionele problemen op korte en lange termijn. (Aldao, Nolen-Hoeksema & Schweizer, 2010). Deze adolescenten ervaren minder depressieve symptomen en hebben een hoger subjectief welbevinden. Deze twee categorieën zijn geen uiteinde van eenzelfde continuüm maar zijn laag gecorreleerd met elkaar (Moritz et al., 2016). In deze masterproef worden zeven copingstrategieën aan de hand van de Utrechtse Coping Vragenlijst (UCL, Schreurs et al., 1993) in kaart gebracht, namelijk: (1) Actief aanpakken, (2) Palliatieve reactie, (3) Vermijden, (4) Sociale steun zoeken, (5) Passief reactiepatroon, (6) Expressie van emotie, en (7) Geruststellende gedachten. Jongeren die adaptieve copingstrategieën gebruiken gaan de situatie onder andere actief aanpakken. Ze bekijken de situatie rustig van alle kanten en zetten de zaken op een rijtje. Ze gaan doelgericht te werk om het probleem op te lossen. Daarnaast gaan andere jongeren sociale steun zoeken. Ze zoeken troost en begrip bij anderen en kunnen hun zorgen aan iemand vertellen of hulp vragen. Een laatste adaptieve strategie is het opwekken van geruststellende gedachten. Deze jongeren geven zichzelf de troostende gedachten dat na regen zonneshijn komt, dat anderen het ook weleens moeilijk hebben of dat er nog veel ergere gebeurtenissen voorkomen. Ze gaan zichzelf terug moed inspreken. Daarentegen kunnen jongeren ook op een maladaptieve manier omgaan met een stressvolle gebeurtenis. Jongeren kunnen bijvoorbeeld het probleem vermijden door het probleem uit te weg te gaan. Ze laten de zaak op zijn beloop en wachten af wat er gaat gebeuren. Daarnaast laten andere adolescenten zich volledig door de situatie en de problemen in beslag

nemen. Ze bekijken de zaak somber, piekeren in het nu of over vroeger en trekken zich terug in zichzelf. Verder gaan adolescenten hun ergernis en kwaadheid tonen en deze spanning afreageren. Een laatste maladaptieve strategie is een palliatieve reactie geven op de situatie. Deze jongeren gaan afleiding zoeken en zich met andere dingen bezighouden om niet aan het probleem te moeten denken. Ze gaan zich bijvoorbeeld beter proberen voelen door te roken, te drinken of zich op andere manieren te ontspannen.

**Coping en identiteitsexploratie.** In de literatuur is er een wederkerig verband te vinden tussen de manier van omgaan met dagelijkse stressoren en identiteitsgerelateerde vragen (Berzonsky, 1992; Luyckx et al., 2008; Luyckx, Klimstra, Duriez, Schwartz & Vanhalst, 2012; Seiffge-Krenke, Aunola, & Nurmi, 2009). Berzonsky (1990) besprak in zijn theorie hoe mensen in de verschillende identiteitsstatussen sociaal cognitieve processen gebruiken om persoonlijke problemen aan te pakken, beslissingen te maken en identiteitsrelevante informatie te zoeken. Deze manieren van omgaan met stress en informatie stemmen overeen met de resultaten in het bovenstaande onderzoek van Luyckx en collega's (2006). Een eerste manier die Berzonsky (1990) beschrijft is de informatiegerichte oriëntatie. Jongeren nemen een actieve houding aan in het zoeken van relevante informatie, zoals we die herkennen bij jongeren in de *achievement* status. Een tweede manier beschrijft hij als een normatieve oriëntatie. Overeenkomstig met de conceptualisatie van de identiteitsstatus *foreclosure*, nemen deze jongeren voorgelegde keuzes over van anderen zonder uitvoerige exploratie. Dit onderscheidt hij van een vermijdende oriëntatie, waar identiteitsrelevante keuzes vermeden worden. Dit concept kan in verband gebracht worden met de *diffusion* identiteitsstatus. Later onderzoek van Luyckx en collega's (2012) constateerde evidentie voor een wederkerig verband, zij vonden namelijk dat ruminatieve exploratie samenhangt met een vermijdende manier van coping. Adolescenten die een vermijdende manier van coping hanteren, gaan inderdaad ook meer identiteitsgerelateerde keuzes uit de weg. Daarnaast werd er ook een positief wederkerig verband gevonden tussen exploratie in de breedte en probleemoplossend denken. Grotevant (1987, p. 204) stelde deze link reeds eerder vast: "*Problem-solving behavior aimed at eliciting information about oneself or one's environment in order to make a decision about an important life choice*".

Tot slot biedt recent onderzoek van Claes, Boekaerts, Verschueren, Boukaert en Luyckx (2019) een overzicht van verbanden tussen copingstrategieën en exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie. Jongeren die exploreerden in de breedte hadden een actievere aanpak, zochten meer sociale steun op en creëerden geruststellende gedachten voor zichzelf. Daarnaast gingen zij het probleem minder uit de weg. Jongeren die eerder aan ruminatieve exploratie deden, benaderden het probleem eerder passief, gingen meer afleiding zoeken, emoties uiten of verwijderden zich van het probleem. Verder werd er teruggevonden dat deze jongeren het



probleem minder actief gingen aanpakken. Er kan dus geconcludeerd worden dat coping en identiteitsexploratie nauw met elkaar verbonden zijn.

**Hechting en coping.** Tijdens de adolescentie worden de copingstrategieën meer complex en verfijnd (Zimmer-Gembeck & Skinner, 2011). Deze algemene trend sluit een aanzienlijke variabiliteit tussen individuen in het gebruik van deze copingstijlen niet uit. Omgaan met leeftijdsgerelateerde problemen is gebaseerd op eerdere ervaringen. De hechtingstheorie biedt een kader om het verschil in omgang met stressoren beter te begrijpen (Howard & Medway, 2004; Seiffge-Krenke, 2011; Skinner & Edge, 1998). Theoretisch gezien werd de hechtingstheorie ontworpen om weer te geven op welke manier een primaire zorgfiguur en een kind omgaan met elkaar, om zo een buffer te vormen tegen stress bij nieuwe ervaringen van separatie (Skinner & Edge, 1998). Een veilige hechting is de voedingsbodem voor de ontwikkeling van een positief zelfbeeld. Zoals eerder besproken vormen deze hechtingsrepresentaties een structuur waarin de verwachtingen verwerkt zitten over de mogelijkheid van toenaderingsgedrag in tijden van stress. Deze hechtingsrepresentatie kan een invloed hebben op de perceptie van de situatie in de primaire beoordeling, waarna het individu zijn copingstrategie aanwendt (Buelow, Lyddon, & Johnson, 2001, Bowlby, 1962). Toegepast op de hechtingstheorie kan er gezegd worden dat jongeren die veilig gehecht zijn, eerder een positieve attitude ten opzichte van onbekende situaties hebben (Harvey & Byrd, 2000; Kobak & Sceery, 1988). Hierdoor gaan ze eventueel meer hulp zoeken en naar cognitieve strategieën grijpen. Dit manifesteert zich in een actieve, oplossingsgerichte aanpak (Kerns, et al., 2000; Kerns, Abraham, Schlegelmilch, & Morgan, 2007; Scharf & Mayselless & Kivenson-Baron, 2004). Onveilig gehechte jongeren worden daarentegen gekenmerkt door *defensive exclusion* van informatie over hechtingservaringen, waardoor ze negatieve verwachtingen hebben over anderen en meer problemen ervaren in hun sociale functioneren (Bowlby, 1962; Cassidy, Kirsch, Scolton, & Parke, 1996; Dodge, 1993; Slough & Greenberg, 1990). Zij gaan minder beroep doen op anderen, hun gedachten afleiden van het probleem en zullen het probleem eerder vermijden. Daarnaast vertonen ze minder gebruik van adaptieve strategieën (Armsden & Greenberg, 1987). Angstig gehechte jongeren ervaren het meeste stress. Zij doen vaker beroep op sociale steun van ouders en partners. Vermijdend gehechte jongeren zoeken minder sociale steun en gaan situaties meer dan eens uit de weg (Howard & Medway, 2004). Verder toont onderzoek een link tussen de oriëntaties van Berzonsky (1990) en hechtingsstijlen. Er werd een negatief verband teruggevonden tussen de informatiegerichte oriëntatie en angstige en vermijdende hechting. Daartegenover is er een verband tussen een vermijdende stijl van problemen aanpakken en angstige of vermijdende hechting (Doumen et al., 2012; Kerpelman et al., 2012). Resultaten van de normatieve oriëntatie waren niet eenduidig. Er werd zowel een positief verband gevonden met angstige hechting

(Doumen et al., 2012) als een negatieve relatie met angstige en vermijdende hechting (Kerpelman et al., 2012).

De literatuur bevestigt de hypothese dat jongeren die vanuit een *secure base* vertrekken beter kunnen omgaan met emoties en stress (Blomgren, Svahn, Åström, & Rönnlund, 2016; Seiffge-Krenke, 2011). Meer specifiek hebben Contreras en Kerns (2000) de *secure base* en *safe haven* functie van veilige hechting ook in verband gebracht met copingstrategieën. In het onderzoek was alleen de *safe haven*-functie gerelateerd aan adaptieve copingstrategieën. Een uitgangspunt van de hechtingstheorie geeft weer dat door het ontwikkelen van meer zelfvertrouwen door onder andere een veilige hechting er meer adaptieve copingstrategieën gebruikt worden. Daarnaast is het ook mogelijk dat ouders die beschikbaar zijn en functioneren als een basis om op terug te vallen, jongeren helpen om adaptieve strategieën te ontwikkelen om op een stress reducerende manier om te gaan met identiteitsgerelateerde conflicten (Zimmer-Gembeck et al., 2017). Er kan geconcludeerd worden dat het bieden van veiligheid, exploratie faciliteert door het reduceren van angst, emotionele stress, gevoelens van depressie en gevoelens van eenzaamheid die opgewekt worden door normatieve spanningen in de adolescentie (Larose & Boivin, 1998; Papini & Roggman, 1992). Verder consensus over dit specifieke verband is niet terug te vinden in de literatuur. Deze masterproef tracht onder andere deze verbanden verder te verduidelijken.

### **De Huidige Studie**

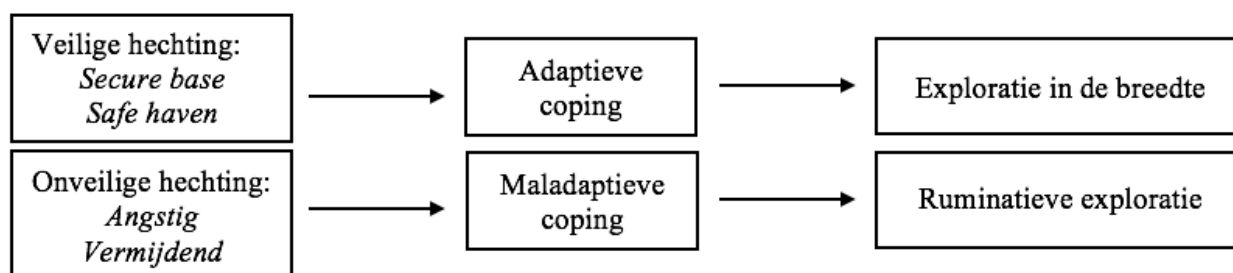
De huidige studie wil bijdragen aan het onderzoek naar het verband tussen de twee functies van hechting (*secure base* en *safe haven*) en identiteitsexploratie. Zoals eerder vermeld kan er geconcludeerd worden dat er in het hechtingsonderzoek vooral werd gefocust op de hechtingsrelatie met de moeder, met de daarbij horende *safe haven*-functie van veilige hechting. Enkele auteurs geven hier kritiek op. Zo stellen Waters en Cummings (2000) dat de *secure base* terug het centrale concept zou moeten worden in de hechtingsliteratuur. Ook in recentere publicaties van onder andere Verschueren (2019) en Woodhouse, Scott, Hepworth en Cassidy (2019) wordt er gereflecteerd over het belang van onderzoek naar de *secure base*-functie en de daarbij belangrijke contributie van de vader in de ontwikkeling van een kind (Bretherton, 2010; Kerns et al., 2015; Phares & Compas, 1992). In eerder onderzoek werd er al enkele keren vastgesteld dat jongeren hun moeder verkiezen als *safe haven* en hun vader als *secure base* (Di Folco et al., 2020; Kerns et al., 2015; Pinto et al., 2015). Deze masterproef staat stil bij deze rolverdeling. De grote focus op de *safe haven*-functie zou deels verklaard kunnen worden door dat hechtingsonderzoek zich grotendeels beperkt tot de kindertijd. Ook Allen en collega's (2007) en Rom en Alfasi (2014) benadrukten de onderbelichting van hechtingsonderzoek tijdens de adolescentie. Veilig kunnen exploreren is uitermate belangrijk tijdens deze periode omdat hier de

identiteitsontwikkeling op de voorgrond staat. Er is echter amper onderzoek gedaan naar het verband tussen de twee functies van hechting en de identiteitsprocessen beschreven in het model van Zimmerman en collega's (2015). In de huidige masterproef wordt er gefocust op jongeren die zich in de midden of late adolescentie bevinden (14-18 jaar). Er is relatief weinig onderzoek naar exploratie in de breedte, terwijl dit exploratieproces de basis vormt van een adaptieve identiteitsontwikkeling. In lijn met Arnett (2000, 2012) kunnen we veronderstellen dat jongeren tijdens de midden en late adolescentie ook nog uitvoerig aan het exploreren zijn naar hun identiteit.

Het is momenteel nog onduidelijk via welke mechanismen hechting een invloed heeft op identiteitsexploratie (Benson et al., 1992; Kerpelman & Pittman, 2018). In deze masterproef wordt er nagegaan of coping eventueel een gedeeltelijke verklaring voor dit verband kan bieden. Vaak wordt er in onderzoek gefocust op één copingstrategie. In de huidige studie wordt er gekeken naar mogelijke (partiële) mediatie door zeven verschillende copingstrategieën.

### Onderzoeksvraag en Hypotheses: Hechting, Identiteitsexploratie en Coping

Gebaseerd op bovenstaande vaststellingen zal dit cross-sectionele onderzoek nagaan wat de samenhang is van het al dan niet ervaren van een *secure base* en *safe haven* met exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie in verschillende domeinen. Daarnaast wordt er stilgestaan bij de eventuele mediërende rol van coping in dit verband. Er wordt verder gewerkt op de veronderstelling een rolpatroon tussen ouders terug te vinden inzake hechting (Beyers & Goossens, 2008; Kerns et al., 2015).



Figuur 2. Schematische voorstelling van het vooropgestelde model binnen deze masterproef.

**Onderzoeksvraag 1:** *Is er een rolverdeling terug te vinden in het ouderschap indien er onderscheid gemaakt wordt in de twee functies van hechting, namelijk tussen de secure base en safe haven?* In eerder onderzoek werd de hypothese gesteld en bevestigd dat kinderen hun moeder verkiezen als *safe haven* en hun vader als *secure base*. Daarbij hadden deze functies elk hun unieke impact op de ontwikkeling. In onderzoek komt naar voor dat beide ouders beschouwd

kunnen worden als een *safe haven* of *secure base* (Di Folco et al., 2020; Kerns et al., 2015; Pinto et al., 2015). Deze voorgaande onderzoeken focusten zich vooral op kleuters en kinderen met een lagere schoolleeftijd. In deze masterproef willen we nagaan of ook adolescenten deze ervaring hebben. Meer specifiek wordt er nagegaan of adolescenten ook hoofdzakelijk hun vader als *secure base* en hun moeder als *safe haven* verkiezen. In onderstaande onderzoeksvragen wordt er dieper ingegaan op het verband tussen de ervaren (on)veilige hechting en uitkomsten in exploratie in de identiteitsontwikkeling.

**Onderzoeksvraag 2:** *Wat is het unieke verband tussen een (on)veilige hechting en identiteitsexploratie? Zijn er ouderverschillen terug te vinden in dit verband?* In de literatuur is er terug te vinden dat jongeren die veilig gehecht zijn aan hun ouders opgroeien met meer zelfvertrouwen waardoor ze meer durven exploreren in identiteitsgerelateerde domeinen (Kerpelman & Pittmann, 2018). Meer specifiek wordt er in deze masterproef nagegaan hoe het verband verloopt tussen specifieke onderverdelingen van (on)veilige hechting enerzijds en exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie anderzijds. Een eerste hypothese die we hierbij stellen is dat indien de jongere een veilige hechting heeft ontwikkeld, hij/zij meer zou exploreren in de breedte alsook op een minder ruminatieve manier. Meer specifiek wordt er gekeken of er unieke verschillen zijn tussen de uitkomsten van de *safe haven* enerzijds en de *secure base* anderzijds. Daarnaast verwachten we ook het tegenovergestelde verband terug te vinden: jongeren die geen *secure base* of *safe haven* hebben ontwikkeld met hun ouders, maar angstig of vermijdend gehecht zijn, zullen mogelijks minder exploreren in de breedte maar op een meer ruminatieve manier omgaan met identiteitsgerelateerde informatie. Ook hier wordt er gekeken naar een verschil tussen angstig en vermijdend gehechte jongeren. Om meer evidentie te vinden voor de veronderstelling dat de ervaren *secure base* door de vader een groter belang heeft tijdens de exploratie in de adolescentie (Kerns et al. 2015; Phares & Compas, 1992), wordt in deze verbanden ook naar ouderverschillen gekeken.

**Onderzoeksvraag 3:** *Is er een dark of een bright pathway aanwezig in de ontwikkeling van adolescenten? Wat is de rol van coping in dit verband?* Op basis van bovenstaande literatuur en hypothesen zou er gesteld kunnen worden dat er een *dark* en een *bright pathway* terug te vinden is in de identiteitsontwikkeling van jongeren (Hatano et al., 2016; Schwartz et al., 2010). Meer specifiek zoeken we naar een mogelijk mechanisme dat het verband in de tweede onderzoeksvraag verklaart. We stellen de hypothese voorop dat jongeren die een *secure base* en *safe haven* hebben ontwikkeld met hun ouders een meer adaptieve manier gebruiken om met stress om te gaan en mede daardoor ook meer exploreren in de breedte. Daartegenover zetten we de verwachting dat jongeren die angstig of vermijdend gehecht zijn eerder maladaptieve

copingstrategieën gebruiken en daardoor meer ruminatief exploreren (Luyckx et al, 2012; Seiffge-Krenke; et al, 2009; Zimmer-Gembeck et al., 2017).

## Methode

### Steekproef

De steekproef die gebruikt werd voor deze masterproef bestaat uit 522 adolescenten. Er werd in het opzet van de studie gekozen om jongeren te bevragen die zich in het midden of in de late adolescentie bevinden. De jongeren kwamen dus uit het derde tot het zesde middelbaar. De leeftijd van de deelnemers lag tussen 13 jaar en 10 maanden en 19 jaar en 8 maanden ( $M = 16$  jaar en 5 maanden,  $SD = 1$  jaar en 3 maanden). In de vragenlijst werd er gebruik gemaakt van een dimensionele schaal om geslacht te meten, waarop de jongeren zich konden situeren op een lijnstuk van 10 centimeter. Jongeren die zichzelf lager dan 2 centimeter op de dimensionele schaal beschreven, werden beschouwd als meisjes. Zij representeerden 55.2% van de onderzochte jongeren in deze studie. Jongeren die zichzelf boven de 8 centimeter situeerden werden aanzien als jongens, wat in deze steekproef 42.0% was. De overige jongeren (2.8%) scoorden tussenin en werden als androgyn of genderneutraal beschouwd. De meeste leerlingen zaten in een ASO richting (53.2%). De overige leerlingen zaten in een TSO richting (47.8%). In deze steekproef woonde 79.5% van de jongeren bij de twee biologische ouders. De overige 20.5% woonde in een niet-intact gezin.

### Metingen

**Hechting.** Hechting werd gemeten aan de hand van twee instrumenten. De Kerns Security scale (Kerns et al., 1996) is een vragenlijst die nagaat of de jongeren een *secure base* en *safe haven* ervaren bij beide ouders apart. De vragenlijst bestaat uit 15 items voor moeder en vader. Indien de jongere hoog scoort op deze vragenlijst wordt er verondersteld dat hij of zij een veilige hechtingrepresentatie heeft. Deze schaal werd nog niet vertaald naar het Nederlands. Twee studenten (de auteur van de masterproef en een medestudente) maakten elk een afzonderlijke vertaling, waarna beide vertalingen in overleg met de promotor van deze masterproef vergeleken werden en tot een finale vertaling leidden (Hambleton, 1994) Een voorbeelditem van de schaal die *safe haven* met de moeder onderzoekt is “Ik vind het gemakkelijk om mijn moeder te vertrouwen.” Een voorbeelditem van de *secure base*-schaal met de vader is “Mijn papa laat mij dingen doen op mijzelf”. Per item zijn er 4 antwoordmogelijkheden, 1 = *helemaal niet eens* tot 4 = *helemaal eens*. In recent onderzoek van Brumariu, Madigan, Giuseppone Movahed Abtahi en Kerns (2018) vond men een goede validiteit voor beide subschalen. Er is evidentie voor een adequate interne consistentie met een  $\alpha$  van .74 of hoger voor de twee subschalen (Kerns et. al., 1996; Kerns et al. 2000; Lieberman, Doyle & Markiewicz, 1999; Verschueren & Marcoen, 2002). De betrouwbaarheid van de vertaalde schaal lag in dit onderzoek tussen .84 (secure base support van vader) en .90 (safe haven support van vader).

Een tweede schaal die hechtingrepresentaties onderzoekt is de ECR-R-C (Brenning et al., 2011). De oorspronkelijke vragenlijst is gebaseerd op het dimensionele onderscheid van Brennan en collega's (1998). Zij stellen twee hechtingsdimensies voorop, namelijk angstige hechting en vermijdende hechting. Hoog scoren op beide dimensies wijst op een onveilige hechting. Deze vragenlijst is daarna geherevalueerd en ontworpen voor kinderen en adolescenten door Brenning en collega's (2011). In deze masterproef wordt de ECR-R-C toegepast op de vader-kindrelatie en de moeder-kindrelatie. De vragenlijst bestaat uit 24 items. Een voorbeelditem van angstige hechting met de vader is: *Ik ben bang dat, als ik een te sterke band wil met mijn vader, hij me niet meer graag zal zien*. Een item dat terugkomt bij vermijdende hechting met de moeder is: *Ik heb liever geen te sterke band met mijn moeder*. De antwoordmogelijkheden werden aan de hand van een 7-punt-likert schaal weergegeven, gaande van 1 = *helemaal akkoord* tot 7 = *helemaal niet akkoord*. Brenning en haar onderzoeksteam (2011) toonden aan dat dit instrument goede psychometrische kwaliteiten heeft. Beide subschalen hebben een goede interne consistentie voor hechtingsvermijding ( $\alpha = .93$ ) en hechtingsangst ( $\alpha = .89$ ). Ook in recent onderzoek (Lionetti, Mastrotheodoros, & Palladino, 2017) werd de goede validiteit en betrouwbaarheid van de subschalen in dit instrument beaamd. In deze masterproef werd ook een hoge interne consistentie teruggevonden. De Cronbach's alpha lag voor deze schalen tussen .84 (angstige hechting vader) en .90 (vermijdende hechting vader).

**Identiteitsexploratie.** Om de mate van identiteitsexploratie in kaart te brengen werd in deze masterproef gebruik gemaakt van de DIDS (Luyckx et al., 2008). De vragenlijst is gebaseerd op het model van Luyckx en collega's (2008) dat vijf processen beschreef in de identiteitsontwikkeling: exploratie in de breedte, aangaan van bindingen, exploratie in de diepte en identificeren met gemaakte bindingen. Oorspronkelijk bestaat deze vragenlijst uit 25 items die peilen naar de blik die de jongeren hebben op de toekomst. In deze masterproef werd gefocust op twee van deze vijf processen, namelijk exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie, die elk met 5 vragen werden onderzocht. Dit wordt toegepast op drie domeinen: beroep, toekomst en relaties. De totale vragenlijst bestaat dus uit 30 items, waarop jongeren konden antwoorden aan de hand van een 5-punt-likertschaal (1 = *helemaal niet eens* tot 5 = *helemaal eens*). Een voorbeelditem van exploratie in de breedte in het domein van toekomst is: *Ik plan voor wat ik de toekomst ga doen*. Een voorbeelditem van ruminatieve exploratie in het domein beroep is: *Ik kan moeilijk stoppen met na te denken over welk beroep dat ik wil uitoefenen met mijn leven*. De betrouwbaarheid van dit instrument werd reeds goed beoordeeld met een Cronbach's alpha's tussen .69 en .73 (Luyckx et al., 2008) en met een goede validiteit van alle subschalen (Luyckx et al., 2011). Ook voor dit onderzoek gold dat betrouwbaarheid van de DIDS goed is, met een  $\alpha$  tussen .77 (ruminatieve exploratie in beroep) en .82 (ruminatieve exploratie in toekomst).

**Coping.** De Utrechtse Copinglijst (UCL; Schreurs & Van de Willige, 1984) is een vragenlijst die de copingstrategieën van jongeren nagaat. Coping wordt in deze vragenlijst gedefinieerd als het gedrag dat iemand stelt bij confrontatie met problemen. Via de Problem Questionnaire (PQ; Seiffge-Krenke, 1995) werd voorafgaand aan de afname van de UCL bij de jongeren gepeild naar de mate waarin gekende stressoren ook effectief tot stress leidden bij de jongeren. Op deze manier werd stress geactiveerd bij de jongeren, waardoor de validiteit van de copingstijlen verhoogd werd. De score op de PQ bleek betrouwbaar in deze studie (Cronbach's alpha = .81), maar komt verder niet aan bod in deze masterproef. De UCL bestaat uit zeven verschillende subschalen: Actief aanpakken (bv. *Ik ga meteen iets aan het probleem doen*), Palliatieve reactie (bv. *Ik houd mij bezig met andere dingen om niet aan het probleem te hoeven denken*), Vermijden (bv. *Ik laat het maar zoals het is*), Sociale steun zoeken (bv. *Ik deel mijn zorg met iemand*), Passief reactiepatroon (bv. *Ik pieker over het verleden*), Expressie van emotie (bv. *Ik laat zien dat ik kwaad ben op degene die verantwoordelijk is voor het probleem*) en Geruststellende gedachten (bv. *Ik zeg tegen mijzelf dat het allemaal wel mee zal vallen*). De totale UCL bestaat uit 21 items, met telkens vier mogelijke antwoordalternatieven (1 = *nooit of zelden*, 2 = *soms*, 3 = *vaak*, 4 = *zeer vaak*). Uit voorgaand onderzoek bleek dat de schaal behoorlijke psychometrische kwaliteiten heeft, zo is de interne consistentie matig tot goed met een Cronbach's alpha die varieerde tussen .43 en .79 (Schreurs et al., 1984). Daarnaast is er sprake van matige stabiliteitscoëfficiënten met een test-hertestbetrouwbaarheid van .45 tot .85 wat erop wijst dat de UCL schalen redelijk stabiele trekken meten (Schreurs et al., 1984). Verder bleken de correlaties tussen de schalen ten hoogste .44, wat erop wijst dat de schalen voldoende onafhankelijk zijn van elkaar (Schreurs et al., 1984). In ons eigen onderzoek vonden we voor de zeven subschalen van de UCL Cronbach's alpha's die in lijn met vorige studies varieerden tussen .51 (voor passief reactiepatroon) en .85 (voor sociale steun zoeken).

## **Procedure**

De vragenlijst werd afgenomen in vier verschillende Vlaamse scholen, uit zowel Vlaams-Brabant als Oost-Vlaanderen. Eerst werd er contact opgenomen met de directie via mail met in de bijlage de uitleg van onze studie (zie in Bijlage 1 bij deze masterproef). Indien hierop ingestemd werd, volgde een persoonlijk contact waarin het verloop van de studie werd besproken. Vervolgens werden data afgesproken wanneer de afname zou kunnen doorgaan. Een week voor de afname van de vragenlijst werden de leerlingen op de hoogte gebracht. Daarnaast werd er een brief met verdere informatie voor de adolescenten en de ouders uitgedeeld, dat ook als passieve informed consent diende voor de ouders (Bijlage 2). Deze brief werd dus alleen teruggegeven indien de ouders niet akkoord waren dat de jongere meedeed aan het onderzoek. De informed



consent voor de leerlingen zelf (Bijlage 3) werd samen overlopen voor de vragenlijst werd ingevuld. Er werd uitvoerig stilgestaan bij het anoniem verwerken van de resultaten. Op de eerste pagina stond de uitleg van de vragenlijst. Aan de keerzijde van deze pagina werd er uitleg gegeven over de meerwaarde van vervolgonderzoek in dit thema, met op het einde de vraag of de jongeren gecontacteerd mochten worden indien ze hieraan wensden deel te nemen. Er werd een individuele code aangemaakt voor de adolescenten die hun gegevens hadden ingevuld voor het vervolgonderzoek. De tweede pagina peilde naar de achtergrondvariabelen. Op de laatste pagina werd er ruimte gelaten voor eventuele opmerkingen. Verder werd er aan de jongeren gevraagd om deze vragenlijst in stilte uit te voeren. De afname duurde exact één lesuur. Tijdens de afname was er steeds een onderzoeksstudent en een leerkracht aanwezig om eventuele vragen te beantwoorden. Indien de leerlingen klaar waren, werd er gevraagd om zich in stilte bezig te houden. De volledige vragenlijst van dit onderzoek is opgenomen als Bijlage 4.

## Resultaten

### Preliminare Analyses

In de vragenlijsten waren er verschillende ontbrekende gegevens. Een missinganalyse (Little's MCAR test) op basis van alle beschikbare informatie toonde dat de ontbrekende gegevens in deze dataset (4.2% van alle gegevens) missing (completely) at random (M(C)AR) bleken te zijn, want Little's MCAR test, die de hypothese van MCAR vs MAR toetst, werd niet verworpen (normed  $X^2 = X^2/df = 1.25 < 2$ ). Bijgevolg werden de ontbrekende gegevens geschat met het EM (Expectation Maximization) algoritme in SPSS, via 500 iteraties.

Als tweede stap werd er op de data een descriptieve analyse uitgevoerd. In Tabel 1 worden de gemiddelden en standaarddeviaties van de studievariabelen in de totale steekproef weergegeven. In deze studie werd hechting gemeten aan de hand van vier studievariabelen bij beide ouders. Het ervaren van de secure base en safe haven bij beide ouders lag rond hetzelfde gemiddelde. Daarnaast werden ook angstige en vermijdende hechting in kaart gebracht. In deze steekproef ervoeren de jongeren amper angstige gevoelens tegenover hun ouders. Daarentegen scoorden de jongeren hoger op een vermijdende hechting, vooral tegenover hun vader. De standaarddeviaties van deze scores waren aanzienlijk hoog. Dit wijst op grote verschillen tussen de jongeren van deze steekproef. Vervolgens geven de resultaten weer dat de adolescenten meer in de breedte exploreerden in de drie onderzochte domeinen en minder op een ruminatieve manier. Meer specifiek exploreerden deze jongeren gemiddeld gezien vaak in hun beroepskeuzes. In de andere domeinen, toekomst en vriendschap, leken ze eerder sporadisch te exploreren in de breedte. Daarnaast exploreerden de adolescenten eerder sporadisch op een ruminatieve manier in deze drie domeinen. Tot slot, liggen de gemiddeldes van het gebruik van de verschillende copingstrategieën dicht bij elkaar, onder het gemiddelde van de schaal. In al deze schalen zijn er grote verschillen tussen de studenten.

Er werd nagegaan of de achtergrondvariabelen (geslacht, leeftijd, gezinssituatie en studierichting) verband houden met de studievariabelen. Indien hier verbanden gevonden worden, worden deze achtergrondvariabelen opgenomen als controlevariabelen in de verdere analyses. Een multivariate variantieanalyse (MANCOVA) werd uitgevoerd op de data. In deze analyse werden zowel continue als categorische variabelen opgenomen. De continue variabelen in dit onderzoek waren leeftijd (in maanden) en geslacht. De gezinssituatie en de richting werden opgenomen als categorische variabelen. In dit model waren de studievariabelen in de categorie coping en exploratie de afhankelijke variabelen. De MANCOVA werd apart uitgevoerd voor de studievariabelen van identiteitsexploratie en coping.

Tabel 1  
*Gemiddeldes en Standaarddeviaties van Studieve variabelen*

	<i>M</i>	<i>SD</i>
Hechting		
Secure base support - vader	3.55	0.77
Secure base support – moeder	3.72	0.74
Safe haven support – vader	3.49	0.85
Safe haven support – moeder	3.90	0.74
Angstige hechting – vader	1.92	1.21
Angstige hechting – moeder	1.73	1.10
Vermijdende hechting – vader	4.35	1.43
Vermijdende hechting – moeder	3.27	1.45
Identiteitsexploratie		
Exploratie in de breedte – toekomst	3.45	0.78
Ruminatieve exploratie – toekomst	3.03	0.89
Exploratie in de breedte - vriendschap	3.18	0.87
Ruminatieve exploratie – vriendschap	2.75	0.83
Exploratie in de breedte – beroep	3.60	0.86
Ruminatieve exploratie – beroep	3.22	0.88
Coping		
Actieve aanpak	2.45	0.49
Palliatieve reactie	2.40	0.69
Vermijden	2.32	0.48
Sociale steun zoeken	2.50	0.70
Passief reactiepatroon	2.40	0.47
Expressie van emotie	2.56	0.76
Geruststellende gedachten	2.60	0.51

Uit de MANCOVAs kon geconcludeerd worden dat er een significant verband (Wilks's lambda) was tussen identiteitsexploratie en de achtergrondvariabelen geslacht [ $F(6,512) = 4.36$ ,  $p < .001$ ,  $\eta^2 = .05$ ] en leeftijd [ $F(6,512) = 4.71$ ,  $p < .001$ ,  $\eta^2 = .05$ ]. Daarnaast was er een significant multivariaat verband tussen de verschillende copingstrategieën en geslacht [ $F(7,511) = 14.68$ ,  $p < .001$ ,  $\eta^2 = .17$ ].

Hierna werden de univariate toetsen bekeken om het specifieke effect van de achtergrondvariabelen op de studievariabelen na te gaan. Univariaat werden er sterke significante verbanden tussen de leeftijd van de jongeren en exploratie in de breedte over beroep [ $F(1,517) = 18.69, p < .001, \eta^2 = .04, b = 0.01$ ], ruminatieve exploratie over beroep [ $F(1,517) = 12.06, p < .001, \eta^2 = .02, b = 0.01$ ], exploratie in de breedte over toekomst [ $F(1,517) = 12.99, p < .001, \eta^2 = .03, b = 0.01$ ] en ruminatieve exploratie in het domein van toekomst [ $F(1,517) = 10.82, p < .01, \eta^2 = .02, b = 0.01$ ] gevonden. Oudere jongeren vertoonden meer exploratie in de breedte en meer ruminatieve exploratie over hun beroep en toekomst. Verder toonden de univariate toetsen specifieke verbanden tussen geslacht en ruminatieve exploratie over beroep [ $F(1,517) = 11.74, p < .001, \eta^2 = .02$ ], toekomst [ $F(1,517) = 17.30, p < .001, \eta^2 = .02$ ] en vriendschap [ $F(1,517) = 13.53, p < .001, \eta^2 = .03$ ] en met exploratie in de breedte in het domein van vriendschap [ $F(1,517) = 10.52, p < .01, \eta^2 = .02$ ]. Jongens in deze steekproef exploreerden minder dan meisjes in de breedte over hun vriendschappen. De meisjes vertoonden ook meer ruminatieve exploratie over de drie domeinen heen ( $b = -0.03$  voor al deze verbanden).

Verder werden er sterke significante univariate verbanden gevonden tussen het geslacht van de jongeren en enkele copingstrategieën: Actief aanpakken [ $F(1,517) = 54.36, p < .001, \eta^2 = .10$ ], geruststellende gedachten [ $F(1,517) = 29.72, p < .001, \eta^2 = .05$ ], sociale steun zoeken [ $F(1,517) = 8.84, p < .001, \eta^2 = .02$ ] en passieve reactie [ $F(1,517) = 33.64, p < .001, \eta^2 = .03$ ]. Jongens losten hun problemen meer aan de hand van een actieve aanpak op en hadden ook vaker geruststellende gedachten dan meisjes (voor beide  $b = 0.03$ ). De meisjes daarentegen zochten in vergelijking met de jongens meer sociale steun en vertoonden vaker een passieve reactie op stressvolle gebeurtenissen (voor beide  $b = -0.02$ ).

Op basis van deze analyses wordt er besloten om in alle verdere analyses te controleren voor het geslacht en de leeftijd van de jongeren.

## Hypothesetoetsende Analyses

**Onderzoeksvraag 1: Het ervaren van een rolverdeling in de functies van veilige hechting.** Uit Tabel 1 kon er afgeleid worden dat de gemiddeldes van de safe haven en secure base functies van beide ouders ervaren door de jongeren dicht bij elkaar lagen. Om een uitspraak te kunnen doen over of deze kleine verschillen verwaarloosbaar waren, werd er gebruik gemaakt van paired  $t$ -tests. Deze analyse wees op een noemenswaardig verschil tussen de safe haven functie van moeder en vader enerzijds en tussen secure base functie van moeder en vader anderzijds [respectievelijk  $t(521) = -10.81, p < .001$ ;  $t(521) = -4.75, p < .001$ ]. Voor beide functies van een veilige hechting had de moeder een hogere score dan de vader. Een tweede paired  $t$ -test toonde een significant verschil tussen safe haven support en secure base support van de vader

[ $t(521) = -3.02, p < .01$ ] en tussen safe haven en secure base van de moeder [ $t(521) = 8.94, p < .001$ ]. Vaders waren sterker in het bieden van een secure base dan een safe haven, terwijl dit bij moeders net omgekeerd was.

**Onderzoeksvraag 2: Verband tussen hechting en identiteitsexploratie.** Om het verband tussen hechting en identiteitsexploratie in kaart te brengen, werden eerst de partiële correlaties berekend tussen de acht scores van hechting en de zes scores van identiteitsexploratie. Er werd in het berekenen van deze partiële correlaties gecontroleerd voor leeftijd en geslacht. Deze resultaten worden weergegeven in Tabel 2. Deze correlaties tonen dat de safe haven support door de vader respectievelijk een randsignificant en sterk significant negatief verband had met ruminatieve exploratie in het domein van vriendschap en toekomst. Secure base support door de vader hing enkel significant samen met minder ruminatieve exploratie over de toekomst. Angstige hechting met de vader vertoonde sterk significante, positieve verbanden met exploratie in de breedte in vriendschap alsook met ruminatieve exploratie in vriendschap en toekomst. Er was één significant positief verband met exploratie in de breedte in het domein toekomst. Vermijdende hechting met de vader hing respectievelijk randsignificant en significant samen met meer ruminatieve exploratie over vriendschappen en de toekomst. De safe haven support door de moeder had een randsignificant positief verband met exploratie in de breedte in het domein beroep en een randsignificant negatief verband met exploratie in de breedte in vriendschap. Daarnaast hing de ervaren safe haven support van de moeder significant samen met minder ruminatieve exploratie in vriendschap. Vervolgens hing safe haven support van de moeder sterk significant samen met minder ruminatieve exploratie in vriendschappen. Secure base support door de moeder hing randsignificant positief samen met exploratie in de breedte in beroepskeuzes en randsignificant negatief met exploratie in de breedte over vriendschap. Ook kwam er een significant negatief verband met ruminatieve exploratie in de domeinen vriendschap en toekomst naar voor. Een angstige hechting met de moeder hing significant samen met meer ruminatieve exploratie in de domeinen vriendschap en toekomst. Verder was er een significant, positief verband met exploratie in de breedte in vriendschap. Wat betreft vermijdende hechting met de moeder werd er een randsignificant verband gevonden met exploratie in de breedte in het domein toekomst. Ook hing vermijdende hechting met de moeder significant samen met meer ruminatieve exploratie over vriendschap en met iets meer ruminatieve exploratie over de toekomst.

Om zicht te krijgen op unieke voorspellers van identiteitsexploratie, werden zes hiërarchische regressie-analyses uitgevoerd. In een eerste stap werden de controlevariabelen geslacht en leeftijd ingevoerd. Vervolgens werden de indicatoren van hechting aan de moeder en de vader in het model opgenomen. De hechtingsdimensies vertoonden geen significante variantie in zowel exploratie in de breedte als ruminatieve exploratie in het domein beroep (Tabel 2).

Tabel 2

*Partiële Correlaties (r) en Regressiecoëfficiënten( $\beta$ ) tussen Hechting en Identiteitsexploratie, gecontroleerd voor Geslacht en Leeftijd*

		Exploratie in de breedte			Ruminatieve exploratie		
		Beroep	Vriendschap	Toekomst	Beroep	Vriendschap	Toekomst
Vader							
Safe haven support	<i>r</i>	.01	-.06	-.01	-.02	-.10*	-.16***
	$\beta$	.02	.02	-.03	-.05	.07	-.05
Secure base support	<i>r</i>	.05	-.01	.07	.03	-.05	-.12**
	$\beta$	.09	.12	.20*	.16*	.12	.09
Angstige hechting	<i>r</i>	.04	.17***	.12**	.08	.25***	.25***
	$\beta$	.06	.18**	.15*	.09	.27***	.21***
Vermijdende hechting	<i>r</i>	.04	.06	.02	.04	.10*	.12**
	$\beta$	.12	.02	.07	.08	.04	-.00
Moeder							
Safe haven support	<i>r</i>	.10*	-.10*	-.04	.06	-.15***	-.13**
	$\beta$	.08	.02	.05	.16	.01	.06
Secure base support	<i>r</i>	.11*	-.09*	.05	.01	-.14**	-.16***
	$\beta$	.06	-.04	.00	-.14	-.05	-.15*
Angstige hechting	<i>r</i>	-.03	.14**	.07	.02	.21***	.18***
	$\beta$	.03	.06	.09	.03	.08	.04
Vermijdende hechting	<i>r</i>	-.06	.11*	-.05	-.05	.14**	.09*
	$\beta$	.01	.08	-.05	-.04	.07	-.01
$\Delta R^2$		.02	.05**	.04**	.03	.09***	.07***

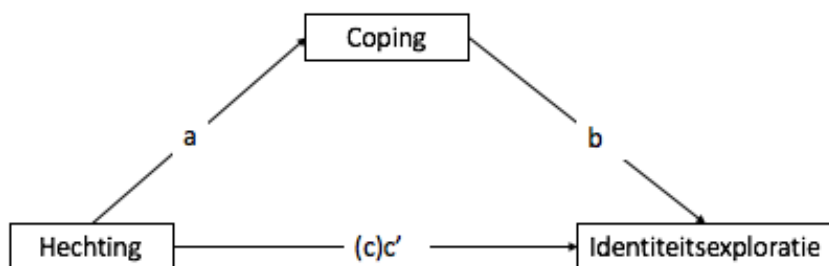
\* $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

De eerste significante regressieanalyse had exploratie in de breedte over vriendschap als afhankelijke variabele. Enkel angstige hechting aan de vader was een unieke voorspeller van meer exploratie in de breedte over vriendschap. In tweede significante regressieanalyse betrof de voorspelling van exploratie in de breedte over de toekomst. In deze analyse werden er twee randsignificante unieke predictoren gevonden: Angstige hechting met de vader en secure base support door de vader voorspelden allebei iets meer exploratie in de breedte over de toekomst. De derde significante regressieanalyse betrof ruminatieve exploratie over vriendschap. In deze analyse was enkel angstige hechting aan de vader een voorspeller van meer ruminatieve exploratie

over vriendschap. Een laatste significante regressieanalyse had ruminatieve exploratie in het domein van toekomst als afhankelijke variabele. Uit deze analyse bleek dat secure base support door de moeder iets minder ruminatieve exploratie in toekomst voorspelde. Verder voorspelde angstige hechting aan de vader meer ruminatieve exploratie over de toekomst.

Samenvattend kan uit bovenstaande regressie-analyses afgeleid worden dat angstige hechting met de vader een voorspellende waarde heeft op exploratie in de breedte in vriendschap en toekomst alsook op ruminatieve exploratie in deze domeinen. Deze bevindingen komen overeen met wat er vastgesteld werd bij de partiële correlaties. Hierbij moet opgemerkt worden dat de correlaties tussen de predictoren van veilige hechting relatief hoog gecorreleerd waren met elkaar, waardoor er zich een probleem van multicollineariteit zou kunnen voordoen.

**Onderzoeksvraag 3: Mediatie door coping in het verband tussen hechting en identiteitsexploratie.** Om de derde onderzoeksvraag te beantwoorden, de mediatie door coping in het verband tussen hechting en identiteitsexploratie, werden de richtlijnen van Baron en Kenny (1986) en Holmbeck (1997) gehanteerd. Figuur 3 toont de opzet van deze onderzoeksvraag. In een eerste stap (Figuur 3: Pad c) wordt er gekeken naar het verband tussen de onafhankelijke (hechting) en de afhankelijke (identiteitsexploratie) variabelen. In Stap 2 (Figuur 3: Pad a) wordt het verband tussen de onafhankelijke variabele en de mediator (coping) onderzocht. Vervolgens wordt er gekeken naar het verband tussen de mediator en de afhankelijke variabele (Figuur 3: Pad b), gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. In de laatste stap (Figuur 3: Pad c') wordt het verband tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabelen opnieuw onderzocht, met controle voor de mediator. Tot slot werd er gebruik gemaakt van de Sobel *t*-test (Preacher & Leonardelli, 2001) om te onderzoeken of het indirecte effect van de mediator significant was in het onderzochte verband.



*Figuur 3.* Toetsing van mediatie tussen het verband van hechting en identiteitsexploratie.

Om te beslissen welke mediaties zinvol waren om te toetsen, werd er eerst gekeken naar de partiële correlaties tussen de variabelen apart. Enkel indien de variabelen onderling een

significante samenhang vertoonden, werden deze opgenomen in de verschillende mediatieanalyses. In deze analyses werd er telkens gecontroleerd voor de achtergrondvariabelen leeftijd en geslacht. In wat volgt wordt er gestart met de partiële correlaties tussen de studievariabelen te onderzoeken.

**Verband tussen hechting en coping.** Na controle voor de achtergrondvariabelen leeftijd en geslacht werden de partiële correlaties tussen (on)veilige hechting en de copingstrategieën berekend. In Tabel 3 worden deze resultaten weergegeven. Uit de correlaties bleek dat safe haven support door de vader een sterk significant positief verband vertoonde met zowel actief aanpakken, geruststellende gedachten, als sociale steun zoeken. Ook met de strategie palliatieve reactie werd een significant positief verband teruggevonden. Met vermijding en passieve reactie was er een sterk significant negatief verband. Daarnaast waren er sterk significante positieve verbanden tussen secure base support van de vader en actief aanpakken, palliatieve reactie, geruststellende gedachten en sociale steun zoeken. Met vermijding en passieve reactie werd er respectievelijk een sterk significant en significant negatief verband gevonden. Verder werden ook sterk significante positieve verbanden gevonden van angstige hechting met de vader met vermijding en het gebruik van een passieve reactie. Er werd een significant negatief resultaat gevonden met geruststellende gedachten.

Tabel 3

*Partiële Correlaties tussen Hechting en Coping, gecontroleerd voor Geslacht en Leeftijd*

	Actieve aanpak	Vermijding	Palliatieve reactie	Geruststellende gedachten	Sociale steun zoeken	Passieve reactie	Expressie van emotie
	Vader						
Safe haven support	.16***	-.22***	.13**	.19***	.27***	-.16***	.04
Secure base support	.19***	-.15***	.23***	.23***	.24***	-.14**	-.01
Angstige hechting	-.15***	.21***	-.06	-.13**	-.17***	.31***	-.03
Vermijdende hechting	-.09*	.24***	-.11*	-.14**	-.33***	.14***	-.08
	Moeder						
Safe haven support	.15***	-.25***	.06	.19***	.30***	-.29***	.03
Secure base support	.21***	-.22***	.12**	.21***	.25***	-.22***	.01
Angstige hechting	-.05	.17***	-.04	-.05	-.13**	.29***	-.01
Vermijdende hechting	-.11**	.23***	-.02	-.15***	-.44***	.23***	-.09*

\* $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

Daarnaast werden er sterk significante verbanden gevonden met minder gebruik van actieve aanpak en sociale steun zoeken. Verdergaand in dezelfde trend tonen deze correlaties dat



vermijdende hechting met de vader sterk significant samenhang met meer vermijding en passieve reactie. Ook hing deze hechtingsrepresentatie samen met iets minder gebruik van een actieve aanpak en palliatieve reactie. Een vermijdende hechting met de vader hing samen met minder geruststellende gedachten en veel minder sociale steun zoeken.

Gelijkaardige verbanden werden teruggevonden voor de moeder. De safe haven support van de moeder vertoonde sterk significant positieve verbanden met actieve aanpak, geruststellende gedachten en sociale steun zoeken. Safe haven support van de moeder hing sterk significant samen met minder vermijding en het gebruik van een passieve reactie. Deze sterk significante verbanden werden ook gevonden met secure base support van de moeder, met uitzondering voor een extra significant positief verband dat werd gevonden met palliatieve reactie. De correlaties gaven weer dat er een sterk significant positief verband was tussen angstige hechting met de moeder enerzijds en vermijding en passieve reactie anderzijds. Angstige hechting met de moeder hing ook samen met minder opzoeken van sociale steun. Er werden ten slotte sterk significante positieve verbanden gevonden tussen vermijdende hechting aan de moeder met vermijding en passieve reactie en sterk negatieve verbanden met sociale steun zoeken en geruststellende gedachten. Ook was er een significant negatief verband tussen actieve aanpak en vermijdende hechting aan de moeder.

***Verband tussen coping en identiteitsontwikkeling.*** Om het verband tussen coping en identiteitsontwikkeling in kaart te brengen werd er gebruik gemaakt van partiële correlaties (Tabel 4). In deze correlaties werd er opnieuw gecontroleerd voor de achtergrondvariabelen leeftijd en geslacht. Actieve aanpak hing respectievelijk significant en randsignificant samen met meer exploratie in de breedte in de domeinen beroep en toekomst. Ook werd er achtereenvolgens een significant en randsignificant negatief verband gevonden met ruminatieve exploratie in de breedte in de domeinen toekomst en vriendschap. Daarnaast hing vermijding respectievelijk sterk significant en significant samen met meer ruminatieve exploratie over vriendschap en over toekomst. Palliatieve reactie hing enkel significant samen met meer exploratie in de breedte over vriendschap. Er werd een sterk significant verband getroffen tussen geruststellende gedachten en meer exploratie in de breedte in het domein toekomst. Ook werd er een randsignificant, positief verband gevonden met exploratie in de breedte in het domein beroep. Verder was er een sterk significant positief verband tussen passieve reactie en exploratie in de breedte over vriendschap en toekomst, en ruminatieve exploratie in de domeinen beroep, vriendschap en toekomst. Er werden geen significante verbanden gevonden tussen sociale steun zoeken en expressie van emotie met de indicatoren van identiteitsexploratie.

Tabel 4

*Partiële Correlaties tussen Coping en Identiteitsexploratie, gecontroleerd voor Leeftijd en Geslacht*

	Exploratie in de breedte			Ruminatieve exploratie		
	Beroep	Vriendschap	Toekomst	Beroep	Vriendschap	Toekomst
Actieve aanpak	.13**	.02	.11*	-.02	-.10*	-.12**
Vermijding	-.02	.08	-.06	.07	.15***	.13**
Palliatieve reactie	.03	.12**	.07	.01	.03	-.04
Geruststellende gedachten	.11*	.03	.20***	.08	-.07	-.05
Sociale steun zoeken	.08	.02	.04	.07	-.05	-.03
Passieve reactie	.09	.26***	.15***	.18***	.37***	.36***
Expressie van emotie	.06	.04	.06	.01	.00	.03

\* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

Op basis van bovenstaande partiële correlaties (Tabellen 2, 3, en 4) werd bepaald welke mediatie-analyses zinvol zouden zijn om te toetsen. Eerst werd er gekeken naar welke mediaties zinvol zouden zijn op basis van significante verbanden in Pad c (zie Figuur 3). Op basis van deze tabellen kan besloten worden dat er geen significant verband was tussen hechting en ruminatieve exploratie in het domein beroep. Vervolgens werden de copingstijlen sociale steun en expressie van emotie niet als mogelijke mediators opgenomen omdat zij geen significante verbanden vertoonden met de verschillende vormen van identiteitsexploratie. In totaal konden er 56 mediaties getoetst worden. De mogelijke mediaties werden onderverdeeld volgens de vijf copingstrategieën die als mogelijke mediators uit de partiële correlaties kwamen.

**Mediatie door actieve aanpak in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling.** Op basis van de partiële correlaties in voorgaande tabellen werden er 16 mediatie-analyses getoetst met actieve aanpak als mediator. Deze resultaten worden in Tabellen 5 en 6 weergegeven. Op basis van de Sobel  $t$ -test werden er vijf significante mediaties gevonden, waarvan twee met hechting aan de vader en drie bij hechting aan de moeder als onafhankelijke variabele. Het negatieve verband tussen secure base support door de vader en ruminatieve exploratie over de toekomst werd partieel gemedieerd door een actieve aanpak bij stress. Vervolgens was een actieve aanpak van stresserende gebeurtenissen een mediator in het verband tussen safe haven support van de moeder en exploratie in de breedte over beroep en ruminatieve exploratie over de toekomst. In dit eerste verband spreken we van een volledige mediatie omdat in Stap 4 de significante invloed van de onafhankelijke variabele wegviel na het controleren voor de mediator. In het tweede geval is er sprake van partiële mediatie.

Tabel 5

*Actieve Aanpak als Mediator tussen Hechting met Vader en Identiteitsexploratie*

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	$\Delta R^2$
Safe haven support	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.10**	.15***	-.09	-.09*	-1.70	.02*
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.16***	.15***	-.10*	-.14**	-1.94	.03***
Secure base support	Ruminatieve exploratie toekomst	-.11**	.18***	-.11*	-.09*	-2.19*	.02**
Vermijdende hechting	Ruminatieve exploratie toekomst	.12**	-.09*	-.12*	.11*	1.65	.03***
	Ruminatieve exploratie vriendschap	.10*	-.09*	-.09*	.09*	1.48	.02**
Angstige hechting	Ruminatieve exploratie vriendschap	.25***	-.14**	-.07	.24***	1.33	.07***
	Exploratie in de breedte toekomst	.12**	-.14**	.14**	.14**	-2.25*	.03***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.25**	-.14**	-.09*	.24***	-1.76	.07***

*Noot.* Stap 1 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Stap 2 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke variabele en de mediator. Stap 3 = regressieanalyse van de mediator naar de afhankelijke variabele gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Stap 4 = Stap 1 met uitzuivering van de mediator.  $\Delta R^2$  = verklaarde variantie.

\* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

Volledige mediatie door een actieve aanpak vonden we ook tussen secure base support van de moeder en exploratie in de breedte in het domein beroep. Voor het indirecte verband tussen angstige hechting met de vader en exploratie in de breedte in het domein van toekomst via een actieve aanpak van stress werd er ook een significante Sobel *t*-test gevonden. We konden in dit verband echter niet spreken van een mediatie. Zoals in Tabel 6 wordt weergegeven is het directe verband (Stap 1) positief en het indirecte verband negatief (pad a x pad b), waardoor het resterende verband in Stap 4 groter is dan het directe verband in Stap 1. MacKinnon, Fairchild en Fritz (2007) spreken bij deze bevinding van een inconsistente mediatie. De mediator fungeert in dit verband als een suppressor, een variabele die de predictieve validiteit van een variabele verhoogt bij het toevoegen aan de regressie-analyse (Conger, 1974).

Tabel 6

*Actieve Aanpak als Mediator tussen hechting met Moeder en Identiteitsexploratie*

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	$\Delta R^2$
Safe haven support	Exploratie in de breedte beroep	.10*	.14**	.12**	.08	2.10*	.02**
	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.15**	.14**	-.08	-.14**	-1.58	.03***
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.14**	.14**	-.11*	-.11*	-2.02*	.03***
Secure base support	Exploratie in de breedte beroep	.10*	.20***	.11*	.08	2.23*	.02**
	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.14**	.20***	-.08	-.12**	-1.56	.02**
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.16***	.20***	-.10*	-.14**	-1.94	.03**
Vermijdende hechting	Ruminatieve exploratie vriendschap	.14**	-.11**	-.09	.13**	1.55	.03***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.09*	-.11**	-.12**	.08	1.30	.02**

*Noot.* Stap 1 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Stap 2 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke variabele en de mediator. Stap 3 = regressieanalyse van de mediator naar de afhankelijke variabele gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Stap 4 = Stap 1 met uitzuivering van de mediator.  $\Delta R^2$  = verklaarde variantie.

\* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

**Mediatie door vermijding in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling.** Er werden 15 mediaties met vermijdende coping als mediator getoetst op basis van de eerder berekende partiële correlaties. Van deze 15 mediaties waren er 13 significant op basis van de Sobel *t*-test. De resultaten zijn weergegeven in Tabellen 7 en 8. De verbanden tussen safe haven support door de vader en vermijdende hechting met vader enerzijds en ruminatieve exploratie in vriendschap anderzijds werden allebei volledig gemedieerd door een vermijdende aanpak bij het ervaren van stress. Deze volledige mediatie deed zich ook voor in het verband tussen vermijdende hechting met de moeder en ruminatieve exploratie in het domein toekomst. In de andere 10 gevallen was vermijding een partiële mediator. De verbanden tussen safe haven support, secure base support en vermijdende hechting met vader enerzijds en ruminatieve exploratie over de toekomst anderzijds werden partieel gemedieerd door vermijding.

Tabel 7  
*Vermijding als Mediator tussen Hechting met Vader en Identiteitsexploratie*

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	$\Delta R^2$
Safe haven support	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.10*	-.22***	.13**	-.07	-2.61**	.03***
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.16***	-.22***	.10*	-.14**	-2.12*	.04***
Secure base support	Ruminatieve exploratie toekomst	-.11**	-.15***	.12**	-.10*	-2.16*	.03***
Angstige hechting	Ruminatieve exploratie vriendschap	.25***	.21***	.10*	.23***	2.14*	.07***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.25***	.21***	.08	.23***	1.81	.07***
Vermijdende hechting	Ruminatieve exploratie vriendschap	.10*	.24***	.13**	.07	2.66**	.03***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.12**	.24***	.11*	.09*	2.29*	.03**

*Noot.* Stap 1 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Stap 2 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke variabele en de mediator. Stap 3 = regressieanalyse van de mediator naar de afhankelijke variabele gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Stap 4 = Stap 1 met uitzuivering van de mediator.  $\Delta R^2$  = verklaarde variantie.

\* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

Dit gold ook voor het verband tussen angstige hechting met vader en ruminatieve exploratie over toekomst en over vriendschap. Wat betreft de verbanden met hechting aan de moeder zagen we dezelfde patronen. De verbanden tussen safe haven support, secure base support en angstige hechting aan de moeder enerzijds en ruminatieve exploratie over de toekomst en over vriendschappen anderzijds werden gedeeltelijk verklaard door vermijding in stressvolle situaties. Dit gold ook voor het verband tussen vermijdende hechting met de moeder en ruminatieve exploratie over vriendschap.

Tabel 8

*Vermijding als Mediator tussen Hechting met Moeder en Identiteitsexploratie*

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	$\Delta R^2$
Safe haven support	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.15**	-.25***	.12**	-.12**	-2.45*	.04***
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.12**	-.25***	.11*	-.10*	-1.59	.03***
Secure base support	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.14**	-.22**	.12**	-.11*	-2.50*	.03***
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.16***	-.22**	.10*	-.14**	-2.13*	.03***
Angstige hechting	Ruminatieve exploratie vriendschap	.21***	.17***	.12**	.19***	2.25*	.06***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.18***	.17***	.10*	.16***	2.07*	.04***
Vermijdende hechting	Ruminatieve exploratie vriendschap	.14**	.23***	.12**	.11*	2.50*	.03***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.09*	.23***	.12**	.06	2.40*	.02**

*Noot.* Stap 1 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Stap 2 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke variabele en de mediator. Stap 3 = regressieanalyse van de mediator naar de afhankelijke variabele gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Stap 4 = Stap 1 met uitzuivering van de mediator.  $\Delta R^2$  = verklaarde variantie.

\* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

***Mediatie door palliatieve reactie in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling.*** De resultaten met palliatieve reactie als mediator worden weergegeven in Tabel 9. Enkel in het verband tussen secure base support door de moeder en exploratie in de breedte in het domein van vriendschap was de Sobel *t*-test significant.

Tabel 9

*Palliatieve Reactie als Mediator tussen Hechting met Moeder en Identiteitsexploratie*

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	$\Delta R^2$
Secure base support	Exploratie in de breedte vriendschap	-.09*	.12**	.13**	-.10*	2.01*	.02**

*Noot.* Stap 1 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Stap 2 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke variabele en de mediator. Stap 3 = regressieanalyse van de mediator naar de afhankelijke variabele gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Stap 4 = Stap 1 met uitzuivering van de mediator.  $\Delta R^2$  = verklaarde variantie.

\* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

Er is echter geen sprake van een partiële mediatie van palliatieve reactie in dit verband omdat, zoals hierboven besproken, ook hier een inconsistente mediatie plaats vond. Het teken van het directe effect is negatief en van het indirecte effect is positief. Daarnaast werd door het invoeren van de mediator variabele (suppressor) een sterker effect gevonden in het directe verband effect tussen hechting en identiteitsexploratie.

**Mediatie door geruststellende gedachten in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling.** Op basis van de bovenstaande partiële correlaties werden er drie mediatieanalyses uitgevoerd met geruststellende gedachten als mediator. De resultaten worden weergegeven in Tabel 10.

Tabel 10  
*Geruststellende Gedachten als Mediator tussen Hechting en Identiteitsexploratie*

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	$\Delta R^2$
Vader							
Angstige hechting	Exploratie in de breedte toekomst	.12**	-.13**	.21***	.15***	-2.61***	.06***
Moeder							
Safe haven support	Exploratie in de breedte beroep	.10*	.18***	.09*	.08*	1.87	.02**
Secure base support	Exploratie in de breedte beroep	.10*	.20***	.09*	.09*	0.15	.02**

*Noot.* Stap 1 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Stap 2 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke variabele en de mediator. Stap 3 = regressieanalyse van de mediator naar de afhankelijke variabele gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Stap 4 = Stap 1 met uitzuivering van de mediator.  $\Delta R^2$  = verklaarde variantie.

\*  $p < .05$ , \*\*  $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$ .

De Sobel *t*-test gaf enkel een significant resultaat van de mediator geruststellende gedachten in het verband tussen angstige hechting met de vader en exploratie in de breedte over de toekomst. In dit verband kan echter niet gesproken worden van mediatie, er is namelijk spraken van suppressie (MacKinnon et al., 2007). Dit wil zeggen dat door te controleren voor de mediator er een duidelijker verband tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen naar voor kwam.

**Mediatie door passieve reactie in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling.** Tabel 11 en Tabel 12 geven 21 mediatieanalyses weer met passieve

reactie als mediator. De verbanden tussen hechting en identiteitsexploratie werden meestal volledig gemedieerd door een passieve coping. Uit de analyse komt naar voor dat het gebruik van een passieve reactie het negatieve verband tussen safe haven support door de vader en ruminatieve exploratie over toekomst volledig medieert. Ook vonden we dit terug voor safe haven support door de moeder enerzijds en exploratie in de breedte over vriendschap en ruminatieve exploratie over vriendschappen en toekomst anderzijds.

Tabel 11  
*Passieve Reactie als Mediator tussen Hechting met Vader en Identiteitsexploratie*

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	$\Delta R^2$
Safe haven support	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.10*	-.15***	.37***	-.05	-3.36***	.13***
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.16***	-.15***	.35***	-.11**	-3.35***	.14***
Secure base support	Ruminatieve exploratie toekomst	-.11**	-.13**	.36***	-.07	-2.86**	.13***
Vermijdende hechting	Ruminatieve exploratie vriendschap	.10*	.14***	.37***	.05	3.08**	.13***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.12**	.14***	.36***	.07	3.07**	.13***
Angstige hechting	Exploratie in de breedte vriendschap	.17***	.30***	.24***	.10*	4.19***	.07***
	Ruminatieve exploratie vriendschap	.25***	.30***	.33***	.15***	5.21***	.15***
	Exploratie in de breedte toekomst	.12**	.30***	.13**	.08	2.54*	.03***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.25***	.30***	.32***	.15***	5.16***	.15***

*Noot.* Stap 1 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Stap 2 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke variabele en de mediator. Stap 3 = regressieanalyse van de mediator naar de afhankelijke variabele gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Stap 4 = Stap 1 met uitzuivering van de mediator.  $\Delta R^2$  = verklaarde variantie.

\* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\*  $p < .001$ .

Gelijkaardige resultaten werden gevonden met secure base support door moeder en vader. Vervolgens werden de verbanden tussen vermijdende hechting met vader en moeder enerzijds en ruminatieve exploratie over toekomst en vriendschappen anderzijds volledig verklaard door het gebruik van een passieve reactie bij stress. Bij vermijdende hechting werd een volledige mediatie gevonden in het verband met exploratie in de breedte over vriendschappen.



Tabel 12  
*Passieve Reactie als Mediator tussen Hechting met Moeder en Identiteitsexploratie*

Onafhankelijke variabele	Afhankelijke variabele	Stap 1	Stap 2	Stap 3	Stap 4	Sobel- <i>t</i>	$\Delta R^2$
Safe haven support	Exploratie in de breedte vriendschap	-.10*	-.28***	.26***	-.03	-4.36***	.07***
	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.15**	-.28***	.36***	-.05	-5.24***	.13***
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.12**	-.28***	.36***	-.03	-5.24***	.13***
Secure base support	Exploratie in breedte vriendschap	-.09*	-.21***	.26***	-.03	-3.83***	.06***
	Ruminatieve exploratie vriendschap	-.14**	-.21***	.36***	-.06	4.39***	.14***
	Ruminatieve exploratie toekomst	-.16***	-.21***	.35***	-.09*	-4.35***	.13***
Angstige hechting	Exploratie in de breedte vriendschap	.14**	.28***	.24***	.07	4.27***	.07***
	Ruminatieve exploratie vriendschap	.21***	.28***	.34***	.11**	5.22***	.14***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.18***	.28***	.34***	.08	5.27***	.13***
Vermijdende hechting	Exploratie in de breedte vriendschap	.11*	.22***	.25***	.05	3.97***	.07***
	Ruminatieve exploratie vriendschap	.14**	.22***	.36***	.06	4.62***	.14***
	Ruminatieve exploratie toekomst	.09*	.22***	.37***	.01	4.65***	.12***

*Noot.* Stap 1 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke en de afhankelijke variabele. Stap 2 = regressieanalyse tussen de onafhankelijke variabele en de mediator. Stap 3 = regressieanalyse van de mediator naar de afhankelijke variabele gecontroleerd voor de onafhankelijke variabele. Stap 4 = Stap 1 met uitzuivering van de mediator.  $\Delta R^2$  = verklaarde variantie.

\* $p < .05$ , \*\* $p < .01$ , \*\*\* $p < .001$ .

Wat betreft mediaties met angstige hechting als onafhankelijke variabele, werd het verband tussen angstige hechting met vader en exploratie in de breedte over toekomst volledig gemedieerd door passieve reactie. Dit gold ook voor angstige hechting aan de moeder en exploratie in de breedte in vriendschappen en ruminatieve exploratie in toekomst. Zes van de 21 verbanden werden partieel gemedieerd door deze copingstrategie. Het gebruik van een passieve reactie tijdens stress verklaarde deels het positieve verband tussen angstige hechting met de vader enerzijds en exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie in het domein van vriendschap en

toekomst anderzijds. Ook verklaarde passieve reactie deels het negatieve verband tussen safe haven support van de vader en ruminatieve exploratie in het domein toekomst. Wat betreft hechting aan de moeder, medieerde een passieve copingstijl deels het negatief verband tussen het ervaren van een secure base support van de moeder en ruminatieve exploratie over de toekomst, alsook in het verband tussen angstige hechting met de moeder en ruminatieve exploratie over vriendschap.

## Discussie

Jongeren staan in de adolescentie voor een belangrijke taak: het ontwikkelen van een eigen identiteit (Erikson, 1959). Volgens het model van Zimmerman en collega's (2015) is de eerste stap in deze ontwikkeling het exploreren in verschillende levensdomeinen om vervolgens keuzes te maken met betrekking tot deze domeinen. Voor bepaalde jongeren gaat dit ontdekken gepaard met positieve gevoelens. Andere jongeren hebben de ervaring deze keuzes te moeten doorploeteren. Dit leidt tot meer negatieve gevoelens en een besluiteloosheid om tot een gegronde keuze te komen. Ondanks de toenemende autonomie-ontwikkeling tijdens deze periode, blijven ouders een belangrijke rol spelen. Het kind/ de adolescent slaat de manier waarop ouders op hem/haar reageren op in een hechtingsrepresentatie. Deze representatie beïnvloedt de manier waarop jongeren exploreren (Bowlby, 1969). Sinds de kritische oproep van Waters en Cummings (2000) werd er de afgelopen twee decennia meer onderzoek verricht naar de twee evenwaardige functies van hechting: de *secure base* en de *safe haven*. Waters en Cummings stelden vast dat de *secure base* eerder onderbelicht werd en benadrukten het belang van deze functie voor jongeren in de adolescentie. In lijn met deze kritische bedenkingen werd in onderzoek van Kerns en collega's (2015) een mogelijk rolpatroon teruggevonden in de opvoeding op basis van deze twee functies. Kinderen gaven aan hun moeder te verkiezen als *safe haven* en hun vader als *secure base*. Deze masterproef gaat hierop verder en onderzoekt of deze voorkeuren ook het geval zijn voor jongeren in de midden- en late adolescentie. Verder is de rol van (on)veilige hechting en de twee vormen van exploratie in de *identity formation cycle*, namelijk exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie, voornamelijk onduidelijk in de literatuur. Deze masterproef buigt zich onder andere over dit specifieke verband. Daarnaast onderzoeken we of coping een mechanisme is dat het verband tussen deze eerdergenoemde variabelen kan verklaren. Indien we hier evidentie voor terug vinden, brengt dit interessante implicaties met zich mee.

### Bespreking Onderzoekresultaten

**Onderzoeksvraag 1: Het ervaren van een rolverdeling in de functies van veilige hechting.** De eerste onderzoeksvraag behandelt de reeds eerder geconstateerde resultaten omtrent een mogelijke rolverdeling in opvoeding aan de hand van de twee functies van veilige hechting. In eerder onderzoek werd er namelijk aangetoond dat jongeren hun moeder zouden verkiezen als *safe haven* en hun vader als *secure base* (Di Folco et al., 2019; Kerns et al., 2015). In deze eerdere onderzoeken werden de resultaten bekomen aan de hand van interviews bij kleuters en lagere-schoolkinderen. In deze masterproef werd nagegaan of deze voorkeuren ook bij adolescenten naar voren kwamen aan de hand van vragenlijsten. We vinden dat de gemiddeldes van de *secure base* en *safe haven* functies voor beide ouders dicht bij elkaar lagen. De analyses geven aan dat er wel

een noemenswaardig verschil is tussen de gemiddeldes van de *safe haven support* en *secure base support* binnen één ouder. Ook merken we een noemenswaardig verschil op in het ervaren van de *safe haven* en de *secure base* tussen de ouders. De gemiddeldes van de moeder lagen op deze beide functies hoger dan de gemiddeldes van de vader. Dit wil zeggen dat de moeder algemeen naar voorkomt als belangrijkste hechtingsfiguur voor de adolescenten. Toch moeten we dit resultaat enigszins nuanceren. De functies binnen de ouders zelf ondersteunen de vooropgestelde hypothese. Jongeren verkiezen binnen hun vader de *secure base* functie en binnen hun moeder de *safe haven* functie. Met andere woorden functioneert de vader van jongeren eerder als *secure base* dan een *safe haven*. Hierin ondersteunt de vader hen in het exploreren, stimuleert hen struikelblokken te overwinnen en hun autonomie aanmoedigt. De moeder daarentegen functioneert in eerste instantie als *safe haven* om naar terug te keren in tijden van stress, waarin de jongere getroost en beschermd wordt. Deze resultaten komen overeen met het onderzoek van Bretherton (2010). Aan de hand van een semigestructureerd interview bracht zij in kaart dat de vader zich het meest comfortabel voelt bij het ondersteunen in de exploratie en dat de kinderen vooral naar de moeder gaan in tijden van stress, waar moeders zich ook goed bij voelden. De resultaten van het onderzoek ondersteunen, samen met de resultaten van Bretherton (2010) de hypothese van een mogelijke rolverdeling in de opvoeding. Het is dus belangrijk om mee te nemen dat vader en moeder beide als belangrijke hechtingsfiguren functioneren, hoewel het feit dat het belang van de vader vaak niet in rekening gebracht werd in hechtingsonderzoek (Bretherton, 2010; Seibert & Kerns, 2009).

In de perceptie van de jongeren is de moeder echter de belangrijkste hechtingsfiguur. Dit zou deels verklaard kunnen worden door het feit dat zij de meeste tijd doorbrengt met de adolescent in vergelijking met de vader. Onderzoek van Kobak, Rosenthal, Zajac en Madsen (2007) concludeert dat de jongeren vooral in noodgevallen en stresssituaties zich richten op hun moeder. Het zou kunnen dat de jongere terug valt op zijn/haar moeder indien er stress ervaren wordt, waarna de moeder de jongere terug stimuleert om het probleem aan te pakken en verder te exploreren.

**Onderzoeksvraag 2: Verband tussen hechting en identiteitsexploratie.** Het specifieke verband tussen *secure base* en *safe haven* enerzijds en exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie anderzijds werd nog niet eerder onderzocht. Zoals in de literatuurstudie besproken wordt er een verband gelegd tussen een veilige hechting en een adaptieve uitkomst van de identiteitsontwikkeling enerzijds en een onveilige hechting en een maladaptieve uitkomst van de identiteitsontwikkeling anderzijds (Kroger, 2017; Willis & Cashwell, 2017). Op basis van bovenstaande literatuurstudie werd de volgende hypothese geformuleerd: jongeren met een veilige hechting zouden meer exploreren in de breedte en zouden deze zoektocht op een minder

ruminatieve manier uitvoeren. Daartegenover werd er gesteld dat jongeren die onveilig, dus angstig of vermijdend, gehecht waren meer ruminatief zouden exploreren en minder zouden zoeken in de breedte. Meer specifiek werd er gekeken of er een unieke invloed is van beide ouders en van beide functies van veilige hechting.

Onze resultaten ondersteunen, ondanks de kleine verbanden, de vooropgestelde hypothesen. We zien dat een veilige hechting – dus het ervaren van een *secure base* of *safe haven* met moeder of vader – significant samenhangt met minder ruminatieve exploratie over de toekomst. Ook de regressie-analyses toonden de voorspellende waarde van de *secure base*, ervaren bij de moeder, voor de aanwezigheid en intensiteit van ruminatieve exploratie in het domein toekomst. De *secure base* ervaren bij vader had een voorspellende waarde op de mate van exploratie in de breedte in het domein toekomst. Onveilige hechting aan beide ouders hangt samen met meer ruminatieve exploratie in de domeinen toekomst en vriendschap. Ook bij de regressie-analyses komt een angstige hechting aan de vader naar voor als unieke predictor voor ruminatieve exploratie over zowel de toekomst als over vriendschap. Daarnaast stelden we vast dat een angstige hechting aan de vader een unieke voorspeller is voor meer exploratie in de breedte in toekomst en vriendschap. Ook in de partiële correlaties kwam dit verband naar voor.

In tegenstelling tot de bevindingen van Årseth en collega's (2009) wordt er dit onderzoek wel een link gevonden tussen hechting en identiteitsexploratie. Meer specifiek vonden we ook een onderscheid tussen verschillende domeinen in deze exploratie. Net zoals Klym-Guba en Ciecuch (2015) in hun onderzoek aangaven, wil het niet zeggen dat indien er meer stabiliteit is in één domein dat dit ook voor stabiliteit zorgt in een ander domein. Onze onderzoeksresultaten geven aan dat indien jongeren bijvoorbeeld aangeven terecht te kunnen bij hun vader of moeder als ze zich niet goed voelen, dit als buffer fungeert voor ruminatieve exploratie in de domeinen toekomst en vriendschap, wat overeenkomt met eerder onderzoek (Benson et al., 1992). Verder vinden we ook evidentie voor het belang van de *secure base* en de bijhorende rol van de vader tijdens de adolescentie (Kerns et al., 2015). Zoals hierboven besproken fungeert de *secure base* ondersteund door de moeder als buffer voor ruminatieve exploratie en gaan jongeren wiens vader hun *secure base* goed ondersteunt meer actief nadenken over hun toekomst. Daartegenover zien we enkele kleine correlaties met de *safe haven* functie en geen enkel significant resultaat bij de regressie-analyses. Daarnaast kwamen de verbanden met de vader sterker naar voor dan het verband met de moeder. Slechts één van de zes regressies had immers hechting met de moeder als onafhankelijke variabele. Vervolgens stelden we, conform de vooropgestelde hypothese, vast dat een onveilige hechting, in dit geval vooral een angstige hechting, samenhangt met meer ruminatieve exploratie (Kroger, 2017; Willis & Cashwell, 2017).

Verder moeten we de aandacht richten op een eerder onverwacht resultaat: jongeren die bijvoorbeeld niet zeker weten of hun vader hen even graag ziet als zij/hij hem, gaan meer actief nadenken over welke vriendschappen ze willen aangaan en welke richting ze uitwillen in de toekomst. Dit vonden we terug in zowel de regressie-analyses bij de vader als in de correlaties met moeder en vader. Een mogelijke verklaring voor dit onverwachte verband is dat jongeren eerder emotioneel loskomen van hun ouders dan hun leeftijdsgenoten indien ze veel stress thuis ervaren en het gevoel hebben niet bij hun ouders terecht te kunnen (Beyers & Goossens, 2001). Zij gaan deze gemiste veiligheid immers ergens anders zoeken, namelijk bij hun vrienden (Freeman & Brown, 2001; Rosenthal & Kobak, 2010). Zoals in de inleiding aangehaald, nemen doorheen de adolescentie vriendschappen en romantische relaties aan belang toe en worden zij op termijn ook hechtingsfiguren (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1982). Freeman en Brown (2001) stelden in hun onderzoek dat angstig gehechte jongeren hun vriendschapsrelaties en romantische relaties verkiezen boven hun hechtingsrelaties met hun ouders. Zij ontdekten daarnaast dat dit niet het geval was bij vermijdend gehechte jongeren, die weliswaar een positief beeld hebben van zichzelf maar ook een negatieve interne representatie van support van anderen hebben (Bartholomew & Horowitz, 1991; Kobak & Sceery, 1988). Onze resultaten bevestigen dit. Een vermijdende hechting werd niet teruggevonden als predictor van exploratie in de breedte in vriendschap. Rosenthal en Kobak (2010) vonden ook evidentie voor deze veronderstelling: jongeren die vriendschappen boven romantische relaties en ouders verkozen in tijden van stress vertoonden meer internaliserende en externaliserende problemen. Zij bemerkten in het bijzonder een sterke negatieve correlatie in het verkiezen van een vader als hechtingsfiguur versus een vriend. Dit duidt op een maladaptief patroon waarin jongeren die hun vader niet verkiezen als belangrijkste hechtingsfiguur sneller een vriend kiezen voor deze rol. Onze resultaten tonen ook dat jongeren met een angstige hechting aan hun vader meer exploreren in de breedte in vriendschappen. Deze resultaten dienen enigszins genuanceerd te worden. Een angstige hechting met vader had hogere correlaties en bèta-waarden met ruminatieve exploratie in het domein vriendschap. Zoals aangehaald in de inleiding zijn exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie geen uitersten van een continuüm maar kunnen ze samen voorkomen.

Daarnaast werd er ook een verband gevonden tussen angstige hechting met de vader en meer exploratie in de breedte in het domein van toekomst. Willis en Cashwell (2017) bieden een mogelijke verklaring voor dit verband: jongeren die angstig gehecht waren zaten volgens hun onderzoek vaker in een *moratorium*-status in hun identiteitsontwikkeling. Deze status wordt gekenmerkt door intense exploratie en het ondermaats aangaan van bindingen. Daarnaast vonden Luyckx en collega's (2008) terug dat jongeren in een *moratorium*-status niet alleen veel exploreren maar dit ook op een ruminatieve manier doen. Net zoals de bevindingen met exploratie

in de breedte in vriendschap, zijn ook hier de correlaties en bèta-waarden hoger voor ruminatieve exploratie in de toekomst. Een ruminatieve exploratie kan het maken van bindingen hinderen. Deze bindingen zijn echter een volgende noodzakelijke stap in de adaptieve identiteitsontwikkeling en hebben dus een duidelijke invloed op het welbevinden (Luyckx, et al. 2008; Schwartz et al., 2010). Ook Kunnen, Sappa, Van Geert en Bonica (2008) geven aan dat lang exploreren en niet weten waarnaartoe te gaan meer maladaptieve uitkomsten heeft dan de afwezigheid van exploratie.

**Onderzoeksvraag 3: Mediatie door coping in het verband tussen hechting en identiteitsexploratie.** Op basis van bovenstaande literatuurstudie werd de hypothese gesteld of er een *dark* en *bright pathway* aanwezig is in de identiteitsontwikkeling van jongeren. Verdergaand op de bevindingen van Hatano en collega's (2016) en Schwartz en collega's (2010) onderzochten we in deze masterproef eventuele antecedenten van deze identiteitsontwikkeling, wat resulteerde in de volgende hypothese: jongeren die een *secure base* of *safe haven* hebben ontwikkeld met hun ouders gaan op een adaptieve manier om met stress en exploreren mede daardoor meer in de breedte. Daartegenover zetten we de verwachting dat jongeren die angstig of vermijdend gehecht zijn eerder maladaptieve copingstrategieën gebruiken en daardoor meer ruminatief exploreren (Luyckx et al, 2012; Seiffge-Krenke et al, 2009; Zimmer-Gembeck et al., 2017). Om deze hypothesen te bewijzen toetsten we in deze studie maar liefst 56 mediaties, waarvan er 39 significant bleken te zijn. Dit biedt sterke evidentie voor coping als mediator die het verband tussen hechting en identiteitsexploratie volledig of gedeeltelijk verklaart.

De partiële correlaties tussen hechting en coping toonden veel sterk significante resultaten. Zoals in de literatuur al regelmatig werd bemerkt zijn coping en hechting nauw gerelateerde concepten (Zimmer-Gembeck et al., 2017). Samengenomen hangt veilige hechting in deze studie positief samen met de adaptieve copingstrategieën en negatief met de maladaptieve copingstrategieën. Onveilige hechting daarentegen hing meer negatief samen met adaptieve coping en positief samen met maladaptieve coping. Opvallend werden er verwaarloosbare correlaties gevonden tussen hechting en expressie van emotie als copingstrategie. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat de expressie van emotie een construct is en in deze studie gemeten werd aan de hand van slechts twee items. Om de betrouwbaarheid van de subschaal in de huidige studie te verhogen, werd er gekozen om één item uit de oorspronkelijke schaal weg te laten. De overgebleven twee items kunnen verschillend geïnterpreteerd worden door de jongeren. De resultaten voor palliatieve reactie zijn verrassend. Ter herinnering geven we hier de definitie van een palliatieve reactie: het zoeken van afleiding of afleidende activiteiten om niet aan problemen te hoeven denken. Bij een palliatieve reactie wordt er geprobeerd zich bijvoorbeeld prettiger te voelen door te roken, te drinken of door ontspannende activiteiten (Schreurs et al., 1984). Een

palliatieve reactie is in deze context een maladaptieve copingstrategie (Schreurs et al., 1984). In deze studie vinden we echter consistent positieve correlaties met veilige hechting aan beide ouders en negatieve correlaties met onveilige hechting.

Een mogelijke verklaring voor dit verband kunnen we vinden in onderzoek van Skinner, Edge, Altman en Sherwood (2003). Zij geven aan dat er een verschil is tussen vermijding en afleiding, die beiden terugkomen in deze strategie. Op basis van een factoranalyse concludeerden zij dat deze twee constructen tot een andere copingfamilie behoorden. Vermijding behoort bij de categorie van *social isolation*. Afleiding valt onder de categorie *accommodation*. In deze laatste categorie zitten verschillende copingstrategieën die het individu stimuleren om de gedachten en het gedrag aan te passen om de negativiteit van de ervaren stress te verminderen (Brandtstädter & Renner, 1990). Het gebruiken van afleiding kan ervoor zorgen dat er een grotere afstand is ten opzichte van de stress waardoor er meer mentale en emotionele ruimte vrijkomt. De jongere kan zich hierdoor meer capabel voelen om het probleem na afleiding aan te gaan (Tice, Baumeister, Shmueli, & Muraven, 2007). Verdere uitklaring van het construct palliatieve reactie binnen de copingliteratuur is vereist.

Daarnaast toonden de partiële correlaties aan dat exploratie in de breedte systematisch samenhangt met adaptieve copingstrategieën en ruminatieve exploratie samenhangt met minder adaptieve coping en meer maladaptieve coping. Enkel passieve reactie vormt hier een uitzondering op. Er werden geen significante correlaties gevonden tussen de identiteitsexploratie enerzijds en het zoeken van sociale steun en expressie van emoties anderzijds. Het zoeken van sociale steun is een copingstrategie die in de literatuur wordt benoemd als een belangrijke predictor voor welbevinden. Het is opvallend dat deze strategie niet correleert met zowel exploratie in de breedte als ruminatieve exploratie. Ook Luyckx en collega's (2012) vonden een nulverband met ruminatieve exploratie. Long, Seburn, Averill en More (2003) gaven daarentegen aan dat het mogelijk zou zijn dat voor een uitgebreide identiteitsontwikkeling een periode van eenzaamheid mogelijk kan zorgen voor doordachte overwegingen in verschillende domeinen. Andere mensen vermijden en de voorkeur geven om dit alleen te doen kan soms een adaptieve manier zijn om aan je identiteit te werken. Daarnaast werd ook de expressie van emoties niet als mediator opgenomen omdat er ook geen significante correlaties gevonden werden. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat het construct gemeten werd aan de hand van twee items, zoals hierboven vermeld.

Een volgende belangrijke bevinding om hierbij te op te merken is dat een passieve reactie positief samenhangt met exploratie in de breedte voor wat betreft de domeinen vriendschap en toekomst. Dit wil zeggen dat jongeren die tijdens het ervaren van stress zaken eerder somber inzien en zich niet in staat voelen om iets te doen. Dit verband komt niet overeen met de



verwachting. Om deze bevindingen te kaderen is het debat rond de adaptieve en maladaptieve functie van piekeren relevant. Joormann, Dkane en Gotlib (2006) stelden dat de adaptieve vorm van piekeren gezien kan worden als een zelfregulerende strategie waarin er geprobeerd wordt om niet behaalde doelen te behalen. Dit piekeren gaat gepaard met opdringerige bezorgdheid die de discrepantie aangeeft tussen de huidige toestand en het eindresultaat. Piekeren is een eerste stap naar een actieve aanpak van het probleem. Ook hier is het belangrijk een nuance te onderstrepen. Het gebruik van een passieve reactie hing immers sterker samen met ruminatieve exploratie dan met exploratie in de breedte. Ook Luyckx en collega's (2012) zagen exploratie in de breedte als een tweesnijdend zwaard dat zowel adaptief als maladaptief kan voorkomen. Zij vonden een verband met exploratie in de breedte en de maladaptieve strategie vermijding. Samen met onze bevindingen doet dit denken aan de cluster *ruminatieve moratorium* (Luyckx et al., 2008). Jongeren die in dit soort *moratorium* zitten, ervaren een remming op hun identiteitsontwikkeling, waardoor ze niet tot adaptieve bindingen kunnen komen. Identiteitsproblemen worden in zulke gevallen niet op een systematische manier onderzocht door deze jongeren. Hun exploreren wordt eerder gekenmerkt door een doelloosheid en afwezigheid (Orlofsky, Marcia & Lesser, 1973). Voor deze jongeren is een grote herconfiguratie van attitudes vereist om naar een adaptieve ontwikkeling over te schakelen (Côté en Schwartz, 2002). Zoals eerder aangehaald door Kunnen en collega's (2008) is het beter geen exploratie aan te gaan dan dit op een maladaptieve manier te doen voor een lange periode zonder te weten waarnaartoe te gaan. Verdere evidentie voor deze stelling vinden we bij Schwartz, Côté en Arnett (2005). Zij stelden vast dat een passieve coping leidt tot het verminderd aangaan van bindingen. Klimstra en collega's (2016) halen daarbij aan dat sommige jongeren het gevoel hebben dat ze minder controle hebben over problemen en daardoor op een passieve manier reageren.

Aan de hand van de mediaties werd er evidentie gevonden voor de *dark en bright pathway* in bovenstaande hypotheses. Zowel passieve reactie, vermijding als actieve aanpak kwamen naar voor als mogelijke verklarende mechanismes. Omdat er het zoeken van sociale steun en expressie van emotie geen significant verband aangaf met exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie, werden deze twee constructen niet opgenomen als mogelijke mediators. Het gebruik van een passieve reactie komt naar voor als voornaamste mediator. In 15 van de 21 significante analyses verklaart het gebruik van een passieve reactie het verband tussen hechting en identiteitsexploratie volledig. Dit wil bijvoorbeeld zeggen dat jongeren die op angstige wijze gehecht zijn aan hun vader, op een passievere manier reageren op stress, wat op zijn beurt samenhangt met meer ruminatieve exploratie. Het gebruik van deze passieve reactie verklaart volledig de positieve correlatie tussen angstige hechting aan de vader en ruminatieve exploratie in de domeinen van vriendschap en toekomst. Ook kunnen we opmerken dat jongeren wiens

moeder de *secure base* of *safe haven* goed ondersteunt, minder ruminatieve exploratie vertonen in de domeinen vriendschap en toekomst. Deze verbanden werden verklaard doordat veilig gehechte jongeren minder gebruik maken van een passieve coping. Deze vaststellingen brengen interessante klinische implicaties met zich mee, die hieronder besproken worden.

Een tweede belangrijke mediator is het gebruik van de vermijdende coping. In 10 van de 15 analyses was vermijding een partiële mediator. De resultaten vertoonden consistent dat een veilige hechting aan zowel moeder als vader samenhangt met minder gebruik van vermijding en dat onveilige hechting aan beide ouders samenhangt met meer vermijding. Dit had op zijn beurt effect op de mate van ruminatieve exploratie. Dit wil bijvoorbeeld zeggen dat het positieve verband tussen vermijdende hechting aan de vader en ruminatieve exploratie in het domein vriendschap, deels verklaard kan worden door de vermijdende copingstrategie van de jongere. Een veilige hechting hangt tevens negatief samen met ruminatieve exploratie. Dit verband wordt ook deels verklaard door dat jongeren die veilig gehecht zijn minder vermijdende coping gebruiken. Een veilige hechting is dus een buffer tegen ruminatieve exploratie in de domeinen vriendschap en toekomst, door onder andere het verminderd gebruik van een vermijdende coping. De vermijdingsstrategie verklaarde niet de correlatie tussen de volgende fenomenen: angstige hechting met de vader en ruminatieve exploratie in de domein toekomst enerzijds, en tussen *safe haven support* en ruminatieve exploratie in het domein toekomst anderzijds. Dit betekent dat angstige hechting aan vader samenhangt met meer ruminatieve exploratie in het domein toekomst. Het ervaren van een *safe haven* bij de moeder hangt daarnaast samen met minder ruminatieve exploratie in hetzelfde domein.

We vinden enkel de actieve aanpak als mediator ter ondersteuning van de *bright side*. Een actieve aanpak verklaart volledig het verband tussen zowel de *safe haven* als de *secure base support* door moeder enerzijds en exploratie in de breedte in het domein beroep anderzijds. Dit wil zeggen dat jongeren wiens moeder de *secure base* en *safe haven* functie ondersteunt, een actiever aanpak van stress vertonen. Deze jongeren blijven kalm en bedenken oplossingen. Dit heeft op zijn beurt een positieve samenhang met exploratie in de breedte in het domein van de beroepskeuze. Een interessant resultaat dat ook uit deze analyses komt is dat een veilige hechting een buffer vormt voor ruminatieve exploratie en dat dit verband deels verklaard kan worden door de copingstrategie die aangenomen wordt. Zo verklaarde een actieve aanpak een deel van het bufferende effect van een veilige hechting van moeder of vader op ruminatieve exploratie in de toekomst. Ook een palliatieve reactie en geruststellende gedachten werden als mogelijke mediators opgenomen. Bij de analyses botsten we voor deze mediators op inconsistente mediatie (MacKinnon et al., 2007). In deze mediatie-analyses fungeerde de mediator als suppressor. Dit wil zeggen dat de predictieve validiteit van de variabele verhoogt bij het

toevoegen van de suppressor aan de regressieanalyse. In deze analyses kunnen we niet spreken van een mediator.

Samenvattend kan er gesteld worden dat de omgang met stress duidelijk het verband tussen hechting en identiteitsexploratie verklaart. Meer specifiek vinden we vooral ondersteuning voor de ontwikkeling van een *dark pathway* in de identiteitsontwikkeling van jongeren. In deze studie wordt aangetoond dat een onveilige hechting samenhangt met maladaptieve coping, wat op zijn beurt samenhangt met een ruminatieve exploratie. Deze ruminatieve exploratie heeft verschillende negatieve uitkomsten voor het welbevinden van jongeren en jongvolwassenen (Beyers & Luyckx, 2016; Luyckx et al., 2008; Luyckx et al., 2013).

Er moet tenslotte opgemerkt worden dat hoewel coping als mediator teruggevonden werd, dat er een aanzienlijk deel van de variantie in identiteitsexploratie niet verklaard werd door deze variabele. Dit wijst in de richting van het bestaan van andere mediators in deze verbanden. Het samennemen van copingstrategieën kan mogelijks een groter deel van de variantie verklaren. Deze suggestie kan worden meegenomen naar verder onderzoek.

## **Implicaties**

**Theoretische implicaties.** De huidige studie onderstreept het belang van onderzoek naar de hechting van de adolescent met beide ouders (Bretherton, 2010; Verschuere, 2019; Woodhouse et al., 2019). Voorheen focuste de literatuur rond het hechtingsproces ten onrechte op de moeder-kindrelatie. Deze eenzijdigheid was een gevolg van de focus van het onderzoek op de eerste levensjaren van het kind. De laatste jaren wordt er meer nadruk gelegd op de rol van de vader in de ontwikkeling. Ook wij vonden gronden voor een mogelijke rolverdeling in de opvoeding aan de hand van de twee functies van veilige hechting (Beyers & Goossens, 2008; Kerns et al., 2015).

Vooraf in de tweede onderzoeksvraag kwam het belang van beide ouders naar voor. Bij uitstek was de vader een unieke voorspeller voor de manieren van exploreren tijdens de adolescentie. Deze resultaten ondersteunen de bevindingen van Kerns en haar collega's (2015). Zij benadrukten het opkomende belang van de *secure base* in vergelijking met de *safe haven* tijdens de adolescentie. Jongeren gaan steeds meer hun eigen weg op en hebben nood aan een sterke relatie met hun ouders. Deze relatie laat hen immers toe en moedigt hen aan in de ontwikkeling naar cognitieve en emotionele autonomie. Er werd geen voorspellende waarde van de *safe haven* functie gevonden voor de mate van exploreren in de breedte of ruminatieve exploratie terwijl dit wel het geval was voor de *secure base*.

Het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling werd theoretisch in kaart gebracht in de twee invloedrijke theorieën van Bowlby (1969) en Erikson (1959). De resultaten van dit

onderzoek ondersteunen hun assumpties: goede hechtingsrelaties en opvoeding vormen de basis voor het nodige zelfvertrouwen om de wereld te verkennen. Ook Kerpelman en Pittmann (2018) veronderstelden in hun meta-analyse dat adolescenten die veilig gehecht zijn een adaptievere exploratie vertoonden, hetgeen een goede basis is voor de identiteitsontwikkeling. Zij stelden ook dat de aanwezigheid van een van de twee vormen van onveilige hechting een negatieve wending kon geven aan deze ontwikkeling, wat ook al eerder geconcludeerd werd door Ainsworth en haar collega's (1978). Er was in de literatuur echter nog geen consensus over hoe deze constructen met elkaar in verband staan. Dit onderzoek geeft hier meer duiding over.

Vervolgens wordt de prominente rol van coping beschouwd als een hoofdmechanisme die kan verklaren waarom hechting implicaties heeft voor de mentale gezondheid en de sociale problemen van jongeren (Zimmer-Gembeck et al., 2017). Kerpelman en Pitmann (2018) gaven aan dat er nog geen uitvoerig onderzoek bestaat naar de processen die het verband tussen hechting en identiteitsexploratie mogelijk zou kunnen verklaren. We vonden evidentie voor de veronderstelling dat hechting en coping nauw gerelateerde concepten zijn. Deze resultaten onderbouwen het uitgangspunt van de hechtingstheorie, namelijk, dat een door onder andere een veilige hechting meer adaptieve copingstrategieën gebruikt worden. Ouders die beschikbaar zijn leren hun jongeren hoe op een adaptieve manier omgegaan kan worden met stressoren (Zimmer-Gembeck et al., 2017). Vervolgens geeft deze masterproef sterke evidentie voor de mediërende rol van coping, wat interessante implicaties heeft voor de praktijk.

Tot slot ondersteunen de resultaten van deze studie de recente bevindingen van Kłym-Guba & Ciecuch (2015), namelijk dat de opmaak van de identiteit van jongeren niet bestaat uit één globaal domein, maar jongeren exploreren in verschillende gebieden. In deze studie vonden we verschillende gemiddeldes in het exploreren en hadden de verschillende domeinen andere predictoren. De hoeveelheid nodige exploratie die nodig is om tot een doordachte keuze te komen varieert dus naargelang het domein.

**Praktische en Klinische Implicaties.** De aanvang van de hechtingstheorie situeert zich bij de observaties van John Bowlby (1969). Hij ondervond dat de meeste kinderen actief exploreren met hun moeder als veilige basis. Hij merkte echter op dat niet alle kinderen dit vertrouwen hebben. Dit gebrek aan vertrouwen is tot op de dag van vandaag een reëel startpunt van verschillende externaliserende en internaliserende problematieken. Jongeren ervaren tijdens de adolescentie heel wat stress. Indien ze het niet gevoel hebben dat ze bij iemand terecht kunnen, alsook niet bij hun ouders, kunnen bepaalde problemen uitzichtloos lijken waardoor problematieken zoals depressie en ruminatie de kop op steken. Een gelijkaardig patroon duikt op in de resultaten van de huidige studie. Een onveilige hechting zet een maladaptieve ontwikkeling in gang. Hechtingstherapie zou hiervoor een oplossing kunnen zijn. Wel moet er rekening

gehouden worden met het feit dat het intern werkmodel van de jongere behoorlijk resistent is tegen veranderingen (Bowlby, 1973, 1988). Ondanks deze bevinding blijkt Attachment-Based Family Therapy (ABFT; Diamond, Reis, Diamond, Siqueland, & Isaacs, 2002) een effectief protocol te zijn. Deze evidence-based therapie heeft als doel de breuken in de hechtingsrelatie tussen ouder en kind te herstellen aan de hand van corrigerende hechtingservaringen. ABFT is een systemische interventie die aan de slag gaat met heel het gezin, zowel samen met de adolescent als apart. Hierdoor worden de banden van het gezin sterker en verkleint de kans dat stress de overhand gaat nemen. In de sessies wordt er gekeken naar de onderliggende gevoelens en relaties die de problemen in stand houden. Er is reeds heel wat evidentie voor het effect van deze therapie op verschillende problematieken (Diamond, Russon, & Levy, 2016).

Deze masterproef heeft verder aangetoond dat heel wat verbanden tussen hechting en identiteitsexploratie verklaard kunnen worden door het gebruik van voornamelijk maladaptieve copingstrategieën. Omdat hechtingsrepresentaties relatief stabiel zijn kan het eerder aangewezen zijn om aan de copingstrategieën van de jongere te werken. Dit om een buffer te vormen tegen negatieve uitkomsten, zoals ruminatieve exploratie. Verschillende studies geven aan dat de aanwezigheid van maladaptieve strategieën meer doorweegt op het welzijn van jongeren dan de afwezigheid van adaptieve copingstrategieën (Moritz et al., 2016). Dit wijst erop dat een therapie meer baat heeft bij het werken aan de maladaptieve cognities in plaats van de focus te leggen op het ontwikkelen van adaptieve strategieën. Dit is een van de doelen van cognitieve gedragstherapie. In deze therapie wordt de focus gelegd op cognitieve herkadering, exposure, gedragsactivatie en tolerantie. Het effect van deze therapie om maladaptieve copingstrategieën aan te pakken wordt herhaaldelijk bevestigd. In hun meta-analyse omtrent het gebruik van meditatie en cognitieve gedragstherapie halen Puertas Molero, Zurita Ortega, Ubago Jiménez, en González Valero (2019) aan dat zowel meditatie en mindfulness als cognitieve gedragstherapie effectieve manieren zijn om angst, depressie en stress bij adolescenten te verminderen. Steinhart en Dolbier (2008) gaven de aanzet om deze cognitieve gedragstherapie in te bedden in een gespecialiseerde interventie die focust op veerkracht om copingstrategieën te verbeteren en hierdoor pathologie te verminderen. Veerkracht is de mogelijkheid om snel te herstellen van een stressvolle gebeurtenis, waardoor er terug gefunctioneerd kan worden op een rustiger niveau (Carver, 1998). In deze interventie werd er aangetoond dat de combinatie van zowel cognitieve gedragstherapie, psycho-educatie, relaxatie technieken en sociale steun tot gevolg hebben dat jongeren meer veerkracht ontwikkelen. Dit wil zeggen dat zij op een constructieve manier met stress leren omgaan, namelijk zodat ze goed herstellen van de stressor. Ook in recente studies wordt er verder geëxperimenteerd met deze behandelvormen, met steeds positieve resultaten (First, First, & Houston, 2017; Leppin et al., 2014).

Ook in België zijn er een aantal interventies die zich richten op het verhogen van de veerkracht van adolescenten. ‘*Bounce*’ is een preventief programma gericht op het verhogen van de veerkracht van adolescenten alsook op bewustmaking bij hun omgeving. De interventie werd oorspronkelijk opgericht als ontwikkelingsprogramma, vanuit de noodzaak om in de jeugdperiode de risicofactoren die de ontwikkeling kunnen belemmeren aan te pakken. Momenteel is *Bounce* een samenwerking van VZW Arktos en FOD Binnenlandse Zaken om radicalisering te voorkomen. Zij hebben verschillende partners, waaronder Universiteit Gent, wiens onderzoeksteam ook evaluaties voorziet van deze interventie (Christiaens, Hardyns & Pauwels, 2018). Daarnaast promoot het Vlaams Instituut Gezond Leven de campagne ‘Fit in je hoofd’ als online tool om de veerkracht te verhogen van jongeren die hun copingsvaardigheden willen versterken. Aan de hand van een zelfbeoordeling krijgen jongeren advies op maat aan de hand van tien verschillende stappen. Het Trimbosinstituut (2008) evalueerde dit instrument als valide en betrouwbaar.

Tot slot speelt het CLB een belangrijke rol in het opsporen van problemen in het welbevinden van jongeren op school. Zoals Côté en Levine (2002) aangaven worden er in de Westerse maatschappij veel mogelijkheden voorgeschoteld, die jongeren toelaten om te exploreren, maar is er te weinig ondersteuning in hoe juiste keuzes gemaakt worden. Ook Kunnen, Holwerda en Bosma (2008) merkten op dat protocollen behulpzaam zijn in het helpen van jongeren bij het leren maken van keuzes. Zij gaven aan dat de besluiteloosheid van jongeren ook voortkomt uit het niet weten hoe te exploreren. Deze preventies van het CLB richten zich best op het aanleren van goed coping gedrag (Callens, 2013). Ook bij besluiteloosheid in het exploreren is cognitieve gedragstherapie aangewezen. Deze therapie bestaat uit een psychologische component die de struikelblokken, waaronder besluiteloosheid en uitstelgedrag, verandert (Neehan, 2008).

### **Sterktes en Beperkingen**

**Sterktes van het onderzoek.** In deze masterproef worden de hechtingsrepresentaties van de jongeren bevraagd bij beide ouders. Vele studies onderzochten regelmatig de hechtingsrepresentatie met één ouder. In de laatste twee decennia is er in toenemende mate aandacht voor de unieke contributie van elk van beide ouders, wat wij ook in het opzet van deze masterproef hebben meegenomen. Daarnaast stonden we uitvoerig stil bij zowel de *safe haven*- als de *secure base*-functie van veilige hechting. In deze masterproef werd er aandacht geschonken aan de verbanden tussen deze functies en een eventueel rolpatroon in de opvoeding van ouders.

Daarnaast bevestigt deze studie inzichten uit voorgaande theoretische literatuur. Zo vinden we evidentie voor de verband tussen hechting en identiteitsexploratie in verschillende

domeinen. Zoals recent onderzoek van Kłym-Guba en Ciecuch (2015) aantoonde, exploreren jongeren in verschillende mate in meerdere domeinen. Ook zagen we duidelijke verbanden tussen hechting en coping. Eerder onderzoek spitste zich vaak toe op enkele specifieke copingstrategieën. Copingstrategieën worden echter geïnterpreteerd als mogelijke verklaringen voor heel wat pathologieën. In deze masterproef toetsen we zeven copingstrategieën die mogelijks een verklaring kunnen bieden voor het verband tussen hechting en identiteitsexploratie. Dit verband werd nog niet eerder onderzocht, ondanks dit wel implicaties heeft voor de klinische praktijk. Een adaptieve identiteitsontwikkeling begint namelijk met een gezonde manier van exploreren. Het is dus klinisch relevant om de mechanismes van deze ontwikkeling te kennen.

Ook methodologisch heeft deze masterproef sterktes naar voor te schuiven. Er werd namelijk een bevraging gedaan bij een grote steekproef jongeren ( $N = 522$ ) in verschillende provincies in Vlaanderen. In deze steekproef is er heel wat variabiliteit wat betreft de leeftijd en het geslacht van de jongeren. De focus van hechtingsonderzoek lag afgelopen periode vooral op peuters en lagere-schoolkinderen. Deze masterproef vormt een bijdrage tot deze literatuur door hechting te meten bij adolescenten tussen de 13 en 19 jaar.

Tenslotte werd er gebruik gemaakt van valide en betrouwbare meetinstrumenten. Om de hechting van de adolescenten in kaart te brengen werd er gebruik gemaakt van de Kerns Security Scale (Kerns et al., 1996). Dit instrument werd vertaald door de auteur van deze masterproef. Ondanks deze vertaling werd er een goede betrouwbaarheid gevonden en biedt dit onderzoek ook validiteit voor deze vertaalde versie. Daarnaast werd er ook gebruik gemaakt van de ECR-R-C (Brenning et al., 2011) waarvoor we ook hoge Cornbachs' alpha's vonden. Om exploratie in de breedte en ruminatieve exploratie te meten werd er gebruik gemaakt van de DIDS (Luyckx et al., 2008). Dit instrument is betrouwbaar (Luyckx et al., 2008) en levert een goede validiteit voor alle subschalen (Luyckx et al., 2011). De bevindingen in deze masterproef confirmeren deze resultaten. Ook de constructvaliditeit van de metingen komt terug in onze bevindingen. Om de validiteit van de vragenlijst omtrent coping te verhogen werd er gebruik gemaakt van de Problem Questionnaire (Seiffge-Krenke, 1995). Op deze manier werd stress geactiveerd bij de jongeren voor het invullen van de coping vragenlijst.

**Beperkingen van het onderzoek.** Naast de sterktes staan we ook stil bij de beperkingen van dit onderzoek. Een eerste beperking is de cross-sectionele opzet van de masterproef, die causale veronderstellingen onmogelijk maakt. De jongeren werden op één moment bevraagd aan de hand van vragenlijsten. Door gebeurtenissen (bv. miscommunicatie met ouders, gemoedstoestand van de jongere) op de bepaalde dag van afname kunnen de resultaten vertekend zijn. Door dit opzet kunnen we ook geen uitspraak doen over de richting van de verbanden. Het zou mogelijk zijn dat het verband tussen coping en hechting ook wederkerig is, zoals gevonden

in eerder onderzoek (Luyckx et al., 2012). Longitudinaal onderzoek zou interessant zijn om beter grip te krijgen op deze verbanden. Hierbij valt te vermelden dat deze masterproef de eerste *wave* is van een longitudinale studie.

Daarnaast is het belangrijk om stil te staan bij het gebruik van vragenlijsten voor het in kaart brengen van de hechtingsrepresentaties van de jongeren. Onderzoekers uit het veld zijn kritisch over zelfrapportage, omdat het geen betrouwbaar instrument is om verschillen in hechtingsrepresentaties te meten (Waters, Crowell, Elliot, Corcoran & Treboux, 2002). Ook Braet en Bosmans (2016) geven in hun bespreking van verschillende metingen van hechting aan, dat hechtingsvragenlijsten voorzichtig geïnterpreteerd dienen te worden. Zij geven namelijk aan dat het gebruik van zelfevaluatie veronderstelt dat mensen goed in staat zijn om op een betrouwbare en valide manier aan te geven hoe veilig of onveilig gehecht ze zijn. Zo werd er in hun onderzoek aangegeven dat bepaalde individuen de neiging hebben om hun hechtingsrelaties te idealiseren. Er moet dus voorzichtig omgegaan worden met de resultaten van de vragenlijst indien iemand aangeeft veilig gehecht te zijn. Het risico is immers groot dat iemand zich meer veilig gehecht representeert dan dat in werkelijkheid zo is. Omgekeerd is de kans klein dat als iemand onveilig gehecht is deze zijn/haar relaties rooskleuriger voorstelt. Ook is het belangrijk voor ogen te houden dat er steeds opgelet moet worden bij het concluderen over gehechtheid op basis van één vragenlijst (Witteman & Koele, 2014). Mede daarom gebruikten we in dit onderzoek twee vragenlijsten om hechting te meten. Daarbij valt te vermelden dat de jongeren de enige informanten waren in deze studie. Deze constructen werden niet bevestigd bij de ouders. Mogelijks zijn hierdoor sommige verbanden vertekend. Zoals aangehaald in de inleiding wordt hechting tijdens de adolescentie echter eerder gereflecteerd in het intrapsychische, waardoor jongeren hierbij wel de beste informanten zijn van hun eigen functioneren.

Verder werden er in de steekproef enkel jongeren uit ASO- of TSO-richtingen opgenomen. Jongeren uit andere onderwijsvormen werden niet bevestigd. De variabiliteit van de achtergrondvariabele studierichting is hierdoor beperkt. Deze beperkingen kunnen meegenomen worden naar toekomstig onderzoek.

### **Suggesties voor Toekomstig Onderzoek**

De laatste twee decennia is er meer belangstelling gekomen voor de rol van de *secure base*-functie, waarbij de theoretische link werd gelegd met de vaderrol. Ondanks deze ontwikkelingen zijn er nog empirische leemtes in het onderzoeksdomein. Het huidige onderzoek toont dat de verdeling van het veronderstelde rolpatroon in de functies van veilige hechting complexer is bij adolescenten dan eerder verondersteld (Pinto et al., 2015). We zien dat adolescenten voor deze beide functies hun moeder verkiezen. Binnen één ouder zien we wel dit



rolpatroon terugkeren. Toekomstig onderzoek kan zich richten op het uitdiepen van de constructen *secure base* en *safe haven*. Dit kan onder andere door in kaart te brengen hoe deze functies vervuld worden buiten traditionele gezinnen zoals bij bijvoorbeeld een-oudergezinnen of gezinnen met ouders van hetzelfde geslacht.

Vervolgens is het aangewezen om een dergelijk onderzoek uit te voeren aan de hand van hechtingsinterviews of *secure base script tests*. Hierdoor wordt er tegemoet gekomen aan de hierboven vermelde beperkingen van een vragenlijst om het construct hechting in kaart te brengen. Hechtingsinterviews worden gezien als de gouden standaard in hechtingsonderzoek (Braet & Bosmans, 2016). De rationale van deze interviews is de veronderstelling dat hechtingsrepresentaties niet bewust gerapporteerd kunnen worden, maar dat de diagnostische hechtingsrepresentaties afleidt uit de manier waarop individuen antwoorden op bepaalde vragen. Deze interviews baseren zich hoofdzakelijk op de coherentie van de verhalen van de jongere. Wel moet er ook kritisch gekeken worden naar dit instrument. Inhoudelijk is niet duidelijk of het *secure base script* direct gemeten wordt. Om zicht te krijgen op dit script wordt de manier van antwoorden geanalyseerd in plaats van het concrete antwoord zelf, hierdoor is men nooit echt zeker wat er gemeten wordt (Waters & Waters, 2006). Praktisch gezien vereist het *secure base script* ook een langdurige en dure training. Het interview zelf is tijdrovend en arbeidsintensief om te scoren. Daarnaast veronderstelt de *Secure Base Script Test* (SBST, Waters & Waters, 2006) dat iemand die een *secure base script* ontwikkeld heeft, script-gerelateerde verhalen makkelijker zal herkennen indien er een set van een aantal schijnbaar willekeurige woorden wordt voorgelegd. Onderzoek naar de validiteit en betrouwbaarheid van dit instrument toont aan dat deze test een meerwaarde biedt om te implementeren in de klinische praktijk (Waters, Brockmeyer & Crowell, 2013). In vergelijking met interviews is deze test minder tijdrovend en is er minder nood aan training.

Verder toonde ons onderzoek een duidelijk verband tussen de hechting van jongeren en de mate van exploreren tijdens de adolescentie, met de rol van coping als mediator. Toekomstig longitudinaal onderzoek is vereist om meer duidelijkheid te scheppen over een eventueel causaal verband tussen deze variabelen. Zoals reeds aangehaald kunnen de verbanden tussen coping en identiteitsexploratie mogelijks in verschillende richtingen lopen. Ook hier is longitudinaal onderzoek aangewezen om meer inzicht te krijgen in de twee functies van veilige hechting en de invloed die ze hebben op verschillende uitkomsten doorheen de ontwikkeling van jongeren. Meer specifiek kan er gekeken worden naar zowel de invloed op exploratie als het aangaan van bindingen en verdere stappen in de identiteitsontwikkeling.

Tot slot is er nog een grote leemte in de literatuur omtrent mogelijke verklaringmechanismes in het verband tussen hechting en identiteitsontwikkeling. In dit

onderzoek stelden we vast dat coping, en dan voornamelijk maladaptieve coping, een aanzienlijk deel van de variantie in identiteitsexploratie verklaard. Onveilige hechting ligt dus mogelijk aan de basis van een *dark pathway* in de identiteitsontwikkeling van jongeren. Het is belangrijk dat jongeren een gezonde identiteit ontwikkelen omdat dit de basis vormt van heel wat stabiliteit in het verdere leven. Zoals Erikson (1959) aangaf zullen jongeren die met een achterstand beginnen aan een volgende fase in hun identiteitsontwikkeling, later hun onopgeloste psychologische problemen tegen komen die hun verdere ontwikkeling ondermijnen. Het is aangewezen dat vervolgonderzoek zich buigt over andere mogelijke mechanismen en bijvoorbeeld kijkt naar de rol van emotieregulatie of de rol van zelfvertrouwen in deze verbanden. Dit kan een meerwaarde bieden voor de klinische praktijk door er mogelijke interventies op te baseren. Zo kunnen klinici intermediairen bij de mogelijke *dark pathway* van jongeren die onveilig gehecht zijn.

## **Conclusie**

Doorheen deze masterproef werd het duidelijk dat jongeren hun moeder verkozen als belangrijkste hechtingsfiguur. Dit dienen we evenwel te nuanceren. Wanneer er werd gekeken binnen één ouder, ging de voorkeur van de jongeren bij de vader naar de *secure base* ondersteuning en bij de moeder naar de *safe haven* ondersteuning, zoals we verwacht hadden. Verder werd het duidelijk dat de vader een belangrijke rol speelt in de manier waarop adolescenten exploreren over hun identiteit. Zoals verwacht hing een angstige hechting aan vader samen met meer ruminatieve exploratie, de *secure base support* van de vader met meer exploratie in de breedte en diende de *secure base support* van de moeder als een buffer tegen ruminatieve exploratie. Tegen de vooropgestelde hypothese in vonden we dat een angstige hechting ook samenhang met meer exploratie in de breedte in de domeinen toekomst en vriendschap. Mogelijke verklaringen hiervoor werden hierboven besproken. Tot slot kwamen we tot een voor de klinische praktijk interessant inzicht: vooral maladaptieve coping verklaart deels of geheel het hierboven vermelde verband tussen angstige hechting en exploratie in de breedte in de domeinen toekomst en vriendschap. Deze studie geeft een verdere aanzet om de duidelijke rol van de vader in de exploratie van adolescenten, en dan vooral in de *dark pathway* van hun ontwikkeling verder in kaart te brengen. Zoals Verschueren (2019) treffend aanhaalt, zou de focus van hechtingsonderzoek wijder moeten zijn dan alleen de focus op de moeder die haar *safe haven* functie, al dan niet, vervult.